

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Možnosti zoorehabilitace jako prevence rizikového chování

Vypracovala: Zuzana Víková

Vedoucí práce: MgA. Stanislav Suda, Ph.D.

České Budějovice 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Možnosti zoorehabilitace jako prevence rizikového chování“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Boršově nad Vltavou dne 27. 6. 2013

.....
Zuzana Víková

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu MgA. Stanislavu Sudovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky, ochotu a metodické vedení práce.

Anotace

Bakalářská práce mapuje pohledy na efekt zoorehabilitace jako prevence rizikového chování. Formou zúčastněného pozorování a polostrukturovaných až nestrukturovaných rozhovorů vyhodnocuje metody zoorehabilitace a její možnosti využití pro různé typy klientů. Teoretická část se zabývá zoorehabilitací jako oborem postaveným na humánně-animální interakci. V práci je vysvětlen termín *attentionis egens*, tento latinský termín popisuje potřebu pozornosti na základní emoční úrovni jako předpoklad úspěšné sociální interakce. Jde o odlišení problémového chování od normální potřeby pozornosti. Cílem bakalářské práce je shromáždění názorů na zoorehabilitaci canisterapeutů, klientů, rodinných příslušníků handicapovaných klientů a vlastních chovatelů. Pohledy canisterapeuta a klienta se doplňují a přispívají k vyhodnocení přínosů zoorehabilitace.

Klíčová slova: zoorehabilitace, canisterapie, felinoterapie, hiporehabilitace, ornitoterapie, *attentionis egens*

Abstrakt

Bachelor thesis surveys of the zootherapy effect as prevention of risky behavior. It evaluates the methods of zootherapy in form of participant observation and semi-structured to unstructured interviews and its potential use for different types of clients. The theoretical part deals with zootherapy as a discipline built on human-animal interaction. The thesis explains the term *attentionis Egense*, the Latin term describes the need for attention to basic emotional level as a prerequisite for successful social interaction. It is about differentiation of the problem behavior from normal need of attention. The aim of this thesis is to collect the opinions on zootherapy of canistherapists, clients, family members of disabled clients and own breeders. The views of canistherapist and client complement each other and contribute to the evaluation of the benefits of zootherapy.

Keywords: zootherapy, canistherapy, felinotherapy, hippotherapy, ornitotherapy, *attentionis egens*.

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	10
1.1 Zoorehabilitace	10
1.1.1 Pojem zoorehabilitace	10
1.1.2 Etologie zvířat	11
1.1.3 Humánně – animální interakce.....	13
1.1.4 Potřeba pozornosti.....	14
1.1.5 Interakční teorie a psychosociální parametry.....	15
1.1.6 Aplikace humánně-animálních teorií v psychoterapii	15
1.1.7 Historický vývoj zoorehabilitace do současnosti.....	17
1.1.8 Terminologie v zoorehabilitaci	18
1.1.9 Definice typů zooterapie dle metody a forem.....	19
1.2 Zastřešující organizace a legislativa.....	21
1.3 Definice dle zvířecího druhu	23
1.3.1 Pozitivní zooterapie.....	24
1.3.2 Canisterapie.....	25
1.3.3 Hiporehabilitace	28
1.3.4 Felinoterapie.....	30
1.3.5 Ornitoterapie	32
1.3.6 Využití dalších zvířecích druhů v zooterapii	34
1.3.7 Pozitiva při využití zoorehabilitace.....	35
Praktická část	37
1.4 Výzkumná metoda a popis metody	37
1.5 Koníček, občanské sdružení	38
1.5.1 Zúčastněné pozorování dětského kroužku	39
1.5.2 Zúčastněné pozorování canisterapie	40
1.6 Saleziáni	41
1.6.1 Zúčastněné pozorování hiporehabilitace.....	42
1.7 Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s.....	44
1.7.1 Zúčastněné pozorování přednášky o canisterapii.....	45
1.8 Výpovědi canisterapeutů a zooterapeutů.....	46
1.8.1 Rozhovor s canisterapeutkou	46

1.8.2	Druhý rozhovor s canisterapeutkou	48
1.8.3	Třetí rozhovor s canisterapeutkou	49
1.8.4	Rozhovor s canisterapeutem	51
1.9	Výpovědi klientů	52
1.9.1	Zúčastněné pozorování klientů Empatie	52
1.10	Výpovědi rodinných příslušníků.....	54
1.10.1	Canisterapie použita při terapii autistické dívky	54
1.10.2	Zoorehabilitace u handicapované dívky.....	55
1.11	Výpověď chovatelky.....	57
1.11.1	Výpověď chovatelky West highland white teriéra.....	57
1.12	Vyhodnocení.....	58
	Závěr	60
	Použité zdroje.....	63
	Přílohy	66

**„Člověk nese zodpovědnost za vše, co kdy ochočil.“
Antonie de Saint-Exupéry**

Úvod

Bakalářská práce začíná citátem, který by měl zoorehabilitaci přiblížit jako pomoc člověku při jeho problémech, ale i jako odpovědnost za zvířata, která nám při ní pomáhají a zajišťují ji.

Tématem zoorehabilitace jsem se rozhodla zabývat z důvodu mého vlastního zájmu o chov zvířat, konkrétně psů a koček. Již od dětství žiji obklopena zvířaty a myslím si, že člověka kontakt s tzv. „němými tvářemi“ obohacuje a naplňuje. Z tohoto důvodu jsem i své děti vychovávala společně se zvířaty a myslím, že to pro ně bylo prostředí podnětné. Učilo je to starosti o tvora, který je potřebuje a za jejich péči jim vrací lásku a oddanost. Mokrát jsem si všimla, že při nějakém problému ve škole, s kamarády nebo i při nedorozumění s námi, rodiči, jim pes nebo kočka sloužili za věrné posluchače a přátele. Nikdy zvířata netýrali a díky nim se naučili mít rádi i lidi ve svém okolí. V dnešní době, která je pro mnohé neosobní a izoluje je od společnosti, je přátelství domácího mazlíčka často jediným osobním kontaktem.

Se zoorehabilitací jsem se poprvé seznámila při rekvalifikaci na „pracovníka v sociálních službách“ v občanském sdružení Koníček. Uvědomila jsem si praktický význam zoorehabilitace pro různé skupiny pacientů i sociálně vyloučených osob. Zajímavé bylo i různorodé použití zvířat pro určité typy pacientů, například ornitoterapie praktikovaná v Domově důchodců Dobrá voda nebo canisterapie pro dívku s ADHD syndromem.

Cílem bakalářské práce je vysvětlit pojem, formy a metody zoorehabilitace, jako jedné z možností prevence rizikového chování nemocných, seniorů, handicapovaných osob, dětí v tíživé sociální situaci, ale i zdravých osob.

V teoretické části se budu zabývat zoorehabilitací jako souhrnným termínem pro rehabilitační a psychosociální metody podpory zdraví. Zoorehabilitace je obor postavený na humánně-animální interakci, to je interakci mezi člověkem a zvířetem.

V současnosti se v České republice nejčastěji používá canisterapie, hipoterapie, ornitoterapie a felinoterapie. Canisterapie využívá pozitivního působení

psa na zdraví člověka, uplatňuje se zejména jako pomocná psychoterapeutická metoda. Hipoterapie je léčebná metoda využívající působení koně na tělesné, duševní i sociální zdraví člověka. Hiporehabilitace je moderní rehabilitační metoda s komplexním bio-psycho-sociálním působením na lidský organismus. Felinoterapie je terapie za pomoci kočky a staví na podobných principech jako canisterapie, ale zatím u nás nemá tak dlouhou tradici. Ornitoterapie je využití papouška v terapii, jedná se o méně obvyklou formu zoorehabilitace. Jde především o aktivitu, která je zaměřena na emocionální, psychické a fyzické povzbuzení pacienta.

Cíle a zaměření praktické části bude orientováno na shromáždění náhledů klientů vybraných sociálních a zdravotních zařízení v rámci Jihočeského kraje, na jejich subjektivně pociťované přínosy zoorehabilitace. Bude posuzován pohled klientů na efekt zoorehabilitace při využití různých forem a druhů této terapie. Praktická část bude sledovat, zda je zoorehabilitace přínosná pro všechny typy sledovaných klientů. V bakalářské práci budu využívat kvalitativní výzkum, metodu dotazování, techniku nestrukturovaného rozhovoru a analýzu dokumentů.

Teoretická část

1.1 Zoorehabilitace

1.1.1 Pojem zoorehabilitace

Využívání zvířat pro nejrůznější druhy pomoci člověku je stejně staré jako domestikace. Nejdříve pravděpodobně došlo k domestikaci psa a kozy. Pes od počátku své domestikace plnil nejen úlohu praktickou od hlídače a pomocníka při lovu zvěře, ale byl společníkem už prehistorického člověka. Člověk velice brzy zaznamenal možnosti léčebného využití zvířat. Podle teorie harvardského biologa E. O. Wilsona je člověk přirozeně biofilní. To znamená, že lidské bytosti mají biologicky zakódovaný zájem o přírodu a jsou přitahovány ke všem jejím životním formám. Nejednalo se pouze o přímou formu fyzického působení, které zprostředkovává například živočišné teplo zvířete nebo obsah antibiotik v jejich slinách. Šlo zde i o využití toho, že živý organismus má jakožto bioenergetický zdroj schopnost probouzet samoléčitelské schopnosti jiných organismů. U člověka ještě k tomu působí v psychologické rovině i aktivace pozitivních citů, mechanismy antidepresivní a antistresové (Lacinová, 2007, 27).

Člověk by si měl uvědomit, že pokud chová zvířata a to i v zájmových chovech, tak za ně přebírá plnou odpovědnost. Zvířata jsou na člověku závislá, to je důležité pro rozvoj odpovědnosti chovatele a následně tato situace zvyšuje jeho sebedůvěru a sebeúctu. Tato skutečnost je částečně základem zoorehabilitace, tj. nutnost péče o zvíře, které nám přináší radost. Zvířata nutí své chovatele k dodržování pravidelného denního režimu, nejsou náladová a tím kladně ovlivňují psychický a fyzický stav člověka. Je dokázáno, že nemocní lidé chovající zvířata mají nižší hladinu krevních tuků, cukrů a nižší krevní tlak než lidé, kteří žádná zvířata nechovají.

Terapeutický význam zvířat je někdy velice přeceňován a v opačném případě nedoceněn. Přitom člověk je součástí jednoho ekologického systému a dnes společnost provází velké množství civilizačních chorob jako je obezita, mozková mrtvice, vysoký krevní tlak a jiné. Mnohé ústavy sociální péče pro dospělé a děti

a léčebny dlouhodobě nemocných jsou velice neosobní. Pro člověka je toto vykořenění z přirozeného prostředí vždy tragické a odsuzuje ho k sociální agonii, sociální smrti a nakonec i k smrti biologické (Nerandžič, 2006, 17 - 20).

Zoorehabilitace je obor postavený na humánně-animální interakci, to je interakci mezi člověkem a zvířetem. Do podvědomí vědecké i laické veřejnosti tento obor vstoupil hlavně pro možnost využití emocionálních a pozitivních aspektů při psychoterapii za přítomnosti zvířat. Toto se zvláště zřetelně projevilo v používání zvířat k terapeutickým postupům prováděných u tělesně postižených (Odendaal, 2007, 9).

1.1.2 Etologie zvířat

Pro znalost zoorehabilitace je nutné znát etologii neboli biologii chování živočichů. Je to poměrně mladý vědecký obor, jeho počátky se datují na konec první poloviny 20. století díky Konrada Lorenze a Nika Tinbergena. K dalšímu vývoji přispěla i psychologická škola amerických behavioristů, hlavním představitelem je F. B. Skinner.

Tvůrci moderní etologie prokázali, že jednotlivé druhy živočichů mají dědičně fixované projevy, označované jako instinkty. Instinkty zajišťují všechny potřebné schopnosti organismu k životu v jeho přirozeném prostředí. Pro vyvolání těchto vrozených vzorců chování je nutnou podmínkou jejich vnitřní vyladění neboli motivace. Motivací se rozumí soubor vnitřních i vnějších vlivů, jako jsou centra sytosti a hladu v hypotalamu nebo vnitřní hodiny živočicha synchronizované časovačem.

Pro správnou regulaci projevu je nutné setkání se specifickým podnětem. Jedná se podněty klíčové a každý projev živočicha má svůj spouštěč. Jednotlivé, klíčové podněty a jejich intenzity se mohou sčítat a jejich zvýšená účinnost se nazývá sumace podnětů. Nejúčinnějším podnětům se říká supernormální. Filtrace podnětů ve smyslové rovině, se nazývá periferní. Protipólem je filtrace centrální, kdy smysly zachycené podněty hodnotí příslušná centra v mozku.

U zvířat rozlišujeme různé typy chování, například apetenční. To znamená, že určitým směrem vyladěné zvíře, si začíná aktivně vyhledávat vhodné podněty.

Dále je to konfliktní chování, které vznikne při konfliktu dvou motivací. Konfliktní chování se dělí na ambivalentní, přeorientované a přeskokové. U ambivalentního chování se v rychlém sledu střídají projevy obou různých motivací. Přeorientované chování vznikne z konfliktu útočné a útekové motivace. Když původní agresivní motivace přeskočí na jiný projev, ať již potravní nebo komfortní, jde o přeskokové chování.

Ve vývoji vyšších živočichů došlo k preferenci učení, což je adaptační proces zamezující selhání vrozeného mechanismu chování. Dělí se na učení nutné tzv. obligatorní a na fakultativní. S učením souvisí explorační chování, které se projevuje stálým zájmem o nové podněty. Dalším předpokladem úspěšného učení je hra. Hra umožňuje jedinci odhadnout své vlastní schopnosti, což uplatní i v sociálním životě. Zajímavým typem učení je tzv. vtištění neboli imprinting. Prvně ho popsal Konrád Lorenz u vrubozobých ptáků, když pozoroval mláďata, která se musela naučit rozeznávat charakteristické znaky své matky. Mezi typy učení patří návyk (habitace), podmiňování a učení vhladem.

Způsob, jakým se jedincem nalezená zlepšení stanou duchovním majetkem celého většího společenství, se nazývá tradice. Lze dokázat, že živočichové dodržují tradice více, než dnešní člověk. Některé významné projevy chování nemusí spočívat jen na genetickém základu, ale jde o tzv. kulturní přenos.

Významným odvětvím etologie je komunikace živočichů, která spočívá v souhrnu signálů, kterými se dorozumívají. Signály jsou dvojího typu a to digitální a analogní. Digitální jsou jednoznačné a analogní prozrazují motivaci vysílajícího jedince.

Společnosti živočichů mohou být otevřené, uzavřené nebo anonymní. Nejvyšším typem je uzavřená neanonymní společnost. Většina živočichů obývá určité území, kterému se říká domovský okrsek. Pokud ho chrání proti jiným příslušníkům svého druhu, jedná se o teritorium.

K nejvýznamnějším základním životním projevům patří sexuální chování a následná péče o potomstvo. K vysvětlení zákonitostí rodičovské péče jako první přispěl R. R. Travers (1974) formulací investiční teorie rodičů (Veselovský, 2007, 13-27).

1.1.3 Humánně – animální interakce

Lidské fyziologické potřeby jsou v souladu s přírodními zákony a neliší se od potřeb zvířat. Sebeuvědomění, pokročilé uvažování a vědomí jsou už však typické pro člověka a tyto eticko-racionální schopnosti určují chování jedince. Lidé nechtějí být od ostatních omezováni, vyhýbají se samotě a toto často vyústí v konflikt mezi jednotlivcem a společností. Tuto lidskou potřebu je třeba vyvažovat a k tomu právě může napomoci využití zvířat jako společníků. Jednou ze základních lidských potřeb je interakce s dalšími lidmi nebo alespoň zvířaty v zájmových chovech, kteří společnost lidí mohou nahrazovat. Lidé fungují jako integrovaný celek v rámci celého svého prostředí a zájmová zvířata pak tvoří součást tohoto prostředí.

Vztahy mezi lidmi a zvířaty se dostaly do popředí zájmu s ohledem na sociální obsah, humánně - animální uspořádání, která jsou pro lidi přitažlivá a prospěšná. Zdá se, že při nemožnosti spojení s jedinci vlastního druhu mohou lidé i zvířata vytvářet fungující spojení s jedinci jiných druhů. Je možné, že nejlepší předpoklady pro to mají již domestikované druhy. Hodně lidí cítí silnou touhu pro soužití se zvířetem jako po určitém sociálním doplňku. Jeví se zřejmé, že zvířata v zájmových chovech byla z tohoto důvodu i domestikována (Odenddal, 2007, 41-48).

Jak říká ve své knize Zoran Nerandžić, lidé jsou součástí jednoho ekologického systému a podle přísloví indiánů ze Severní Ameriky nám byl svět pouze zapůjčen našimi potomky (Nerandžić, 2006, 16).

Potřeba pozitivních interakcí existuje jako základní součást chování mnoha živočichů, ale potřeba pozornosti jako určitá univerzální emoční potřeba začíná být zřetelně identifikována až v dobře rozvinutých sociálních systémech. Chování zaměřené na vyhledávání pozorností se využívá hlavně v případech, které popisuje problémové chování lidí. Z důvodu odlišení problémového chování od normální potřeby byl zaveden termín *attentionis egens*. Tento latinský termín popisuje potřebu pozornosti na základní emoční úrovni jako předpoklad úspěšné sociální interakce. Úspěch interakce mezi člověkem a zvířetem je hlavně založen na dvousměrném naplnění tohoto termínu. To znamená, že čím vyšší je potřeba pozornosti nebo čím zvíře má vyšší stupeň chování, tím může dojít k vytvoření úspěšnější vazby mezi člověkem a zvířetem (Odenddal, 2007, 49-50).

1.1.4 Potřeba pozornosti

Terapeutická úloha zvířat v zájmových chovech je nejvíce účinná pro osoby z nějakého důvodu handicapované. Jsou to například lidé chronicky nemocní, ve výkonu trestu, drogově závislí nebo senioři. Tam, kde potencionálně existuje nedostatek pozornosti, je možné zájmová zvířata využít. Mohou pozornost poskytnout i být využita jako podpůrný terapeutický prostředek. Zvířata v zájmových chovech nejsou univerzálním prostředkem, někteří lidé mohou preferovat naplnění pozornosti jinými prostředky. Jsou jedinci, kteří mohou mít se zvířaty předchozí negativní zkušenosti nebo existují i jiná praktická omezení chovu zvířat a kontaktu s nimi. Může se jednat například o různé typy alergií.

Interakce mezi lidmi a zvířaty mohou být různé, od zcela negativních a fobických, až po patologické vztahy a vazby. Je možné, že celá tato škála projevů je ve výsledku založena na naplňování *attentionis egens*, které je normální a zdravé, ale které může přerůst v extrémní odchylky (Odendal, 2007, 52 – 54).

V roce 1929 bylo zjištěno, že při hlazení psa člověkem, dojde u psa k poklesu krevního tlaku. Teprve za dalších padesát let bylo upřesněno, že při této pozitivní interakci dojde k poklesu krevního tlaku i u člověka, který psa hladí. Průkopníkem v této oblasti výzkumu je Erika Friedmann. Dalšími pozitivními symptomy byla také úleva od stavu úzkosti, stresu tj. změny autonomního nervového systému.

Zvířata mohou lidem pomoci při vyhýbání se stresovým reakcím nebo při zmírnění jejich dopadu, svou motivací k tělesným aktivitám napomáhají rychlejšímu odbourávání stresových hormonů. Jak píše Odendaal ve své knize, zvířata mohou snižovat jak pocit úzkosti, tak i přispívat k aktivaci sympatického nervového systému poskytnutím příjemného rozptýlení a posilováním pocitu bezpečí. Nejen osamělým lidem zvířata svou společností a přítomností pomáhají vyrovnat se se samotou. Některá zvířata přímo pomáhají se zlepšením fyzické kondice poskytnutím důvodu k tělesné aktivitě. Rozsah prospěšného působení zvířat se nemusí týkat pouze jejich majitelů, ale je možné, že prakticky kdokoliv může mít prospěch z přítomnosti přátelských zvířat.

Výsledky některých výzkumů ukazují, že lidé vlastníci zvířata uvádějí významný úbytek závažných zdravotních problémů, zlepšení jejich psychické

pohody a dokonce zmenšení obav, že se stanou oběťmi trestného činu. Zde je nutné podotknout, že by se zvířata neměla brát jen za jakýsi všelék, který můžeme aplikovat, kdykoliv se necítíme dobře, ale spíše za prostředek k pozitivní změně životního stylu (Odenddal, 2007, 74 – 77).

1.1.5 Interakční teorie a psychosociální parametry

Podle Odenddala je potřeba pozornosti podobná potřebě utišit hlad. Nejedná se zde o placebo efekt, ale potřeba je naplněna, nebo není. Naplnění základních potřeb nelze ve skutečnosti předstírat.

Tendence oddělit biologii od našich emočních zážitků vedla ke vzniku psychiatrie s psychologickým nebo biologickým uvažováním. Lidská schopnost vyrovnat se se samotou nebo i s pozitivními interakcemi závisí na složité kombinaci biologických, psychických a sociálně kulturních faktorů. Důležité je také si uvědomit, že lidé nemohou být redukováni na pouhé biologické reflexy a reakce, ale také nemohou být chápáni jen jako éterické, oduševnělé bytosti bez tělesné schránky a mozku.

Fyziologické reakce neprobíhají u každého jedince úplně stejně, ale lze říci, že na určité podněty reagují všichni lidé podobně. V lidské populaci existuje u řady reakcí variabilita, která se projevuje tím, že někteří lidé jsou méně, zatímco jiní vysoce reaktivní. To je důležité hledisko, které musí mít na mysli všichni terapeuti využívající k terapeutickým účelům zvířata. Je třeba brát ohled na individuální variabilitu biochemických reakcí. Znamená to, že pozitivní pocity jsou vysoce individuálně prožívané, biologicky, psychicky a kulturně formované, přičemž hraje roli i intelekt jedince (Odenddal, 2007, 77 - 80).

1.1.6 Aplikace humánně-animálních teorií v psychoterapii

Podle Odenddala v aplikaci humánně-animálních teorií je nutno vymezit jasné podmínky pro psychoterapii za pomoci zvířat. Podmínky pro použití zvířat vycházejí z určitých základních předpokladů, které musí být splněny, než je s aplikací této teorie započato.

Výběr terapeuta musí vycházet z jeho dostatečné kvalifikace, zkušeností s psychoterapií za pomoci zvířat a s ostatními souvisejícími aspekty. Pro léčbu zoorehabilitací jsou vhodní psychiatrickí pacienti, u kterých je část symptomů tvořena potřebou pozornosti. Vhodné je kterékoliv zvíře, které dokáže tuto potřebu naplnit.

Mezi základní medicínské faktory pro psychoterapii za pomoci zvířat patří zoonózy, hygiena, zranění a alergie.

Z hygienického pohledu mohou být zvířata v nemocničním prostředí vnímána jako narušení hygienických standardů, proto by měla být hygienická opatření převážně preventivní. O vnímání sterility prostředí by bylo možné diskutovat. Přítomnost zvířat, rostlin a dalšího, co není sterilní, je možno vnímat jako „normalizující“ prvek nejen proto, že jde o něco, co se v blízkosti člověka přirozeně vyskytuje, ale také proto, že tvoří součást aplikování hygienických postupů, jako je například mytí rukou po kontaktu se zvířetem.

Pokud se týká zoonóz, jedná se o přenosné nemoci ze zvířete na člověka. Představují nejzávažnější argument proti používání zvířat v terapii. Ve skutečném životě je přenos onemocnění z dospělého zájmového zvířete na dospělého člověka vzácný a je možné mu částečně zabránit pravidelným odčervováním zvířete a jejich vakcinací. Existují jen dvě zoonózy, které mohou být problémem. Jedná se o dermatomykózu koček a psitakózu, kterou přenášejí okrasní ptáci z čeledi papouškovitých. Obě onemocnění jsou při včasné diagnóze léčitelná.

Při předcházení zraněním ze strany zvířat je nutný výběr vhodného druhu, plemene i individuality použitého zvířete.

Alergie jsou způsobena nadbytkem alergenů, zvířata jako nositelé alergenů tvoří pouze malou část všech možností. Nejvyšší procento alergických reakcí způsobují kočky, morčata, koně a vysoko na seznamu stojí také psi a okrasní ptáci. U některých lidí se projevuje alergie pouze na určitá plemena psů nebo koček.

Z faktorů, které mají dopad na pacienta, je třeba zmínit nutnost individuálního výběru vhodného zvířete. Někteří pacienti nemají ke zvířatům kladný vztah, není potom vhodné jim tuto možnost léčby nutit. Velkým problémem může být v průběhu terapie i smrt zvířete. Je potom nutné tuto událost vyhodnotit pozorností, kterou si zasluhuje a poskytnout pacientovi emoční a psychologickou podporu.

V zoorehabilitaci nelze podcenit ani faktory, které mají dopad na zvířata. Nejsou časté případy týrání terapeutických zvířat pacienty, ale je nutné s touto

možností počítat. Negativní může být pro pacienta i opak, kdy dojde k vytvoření příliš silného vztahu ke zvířeti a může věnovat jeho péči přehnanou pozornost. Důležité je zhodnocení informací o původu zvířete a z něj pak předpovědět úspěšnost interakce s pacientem v budoucnosti. Je nezbytné vidět ve zvířeti sociální bytost a ne jen terapeutický nástroj. Znat možnost dalšího života zvířete, pokud se stav pacienta natolik zhorší, že již nebude schopen se o něj postarat.

Předpokladem pro zabezpečení úspěchu zoorehabilitace je to, že bude dobře promyšlena, naplánována a klient bude s terapií seznámen. Hrozbou pro výsledek zoorehabilitace je právě nedostatek detailních informací (Odenddal, 2007, 142 - 152).

1.1.7 Historický vývoj zoorehabilitace do současnosti

V souladu s historickými důkazy se soudí, že sociálně symbiotické vztahy mezi lidmi na jedné straně a se psy a kočkami na straně druhé vznikly spontánně ze strany člověka. To značí, že domestikace byla přírodním procesem a ne jednostranným rozhodnutím člověka domestikovat psa a kočku v zájmu lidského rodu. Lze soudit, že šlo o důsledek dobře rozvinuté potřeby pozornosti u člověka. Není důležité zkoumat, kdo učinil první krok, jestli to byl člověk nebo pes. Je ale obecně známé, že interakce mezi druhy *Homo sapiens* a *Canis lupus familiaris* se vyvinula ve smysluplný vztah, trvající již nejméně 12 000 let (Odendaal, 2007, 51).

První historicky doložené zaznamenání terapeutického nasazování zvířat v léčebných zařízeních je udáváno v Belgii v době od 8. do 9. století jako doplňkové terapie zdravotně postižených. Dalším příkladem je i Napoleonova armáda, kde předchůdci dnešních záchranářských psů vyhledávali raněné vojáky.

Teprve B. M. Levinson stanovil roku 1982 metodologické zásady nové vědní disciplíny „pet-facilitated therapy“, tj. zvířaty podporované terapie. Roku 1992 vznikla mezinárodní asociace IAHAIO, která se zabývá oblastí výzkumu i praktické aplikaci aktivit se zvířaty. Asociace IAHAIO pořádá každé tři roky celosvětovou konferenci. ČR je jejím členem od r. 1995 prostřednictvím národní asociace AOVZ, to je Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům. Výsledky výzkumu lidského a zvířecího chování a jejich vzájemné interakce se prolínají do různých vědních oborů, jako je všeobecná a speciální pedagogika, psychologie, psychiatrie

a další. Vznikají studijní obory na vysokých školách, které se zoorehabilitací zabývají. V ČR je obor přednášen na Jihočeské univerzitě, Masarykově univerzitě a Karlově univerzitě (Lacinová, 2007, 27 – 29).

1.1.8 Terminologie v zoorehabilitaci

Podle Michaely Freeman se dá zjednodušeně zooterapie formulovat jako pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka. V každém působení, ať již jde o zlepšení paměti, motoriky nebo zmírnění stresu, je zde zvíře vždy v roli prostředníka, tzv. koterapeuta. Je nutné mít na paměti, že zvíře vždy pracuje pod vedením zoterapeuta. Ten je tu od toho, kdo rozhoduje zda, kdy a jak lze využít pomoci zvířete ke zmírnění lidských problémů.

Je stanoveno pět kategorií pro určení základních aspektů zoorehabilitace:

1. Typ zooterapie dle zvířecího druhu
2. Typ zooterapie dle metody
3. Forma použité zooterapie
4. Účastníci
5. Klientela

Z toho vychází deset základních kritérií pro zoorehabilitaci:

1. Kritérium podle zvířecího druhu
2. Kritérium podle metody zooterapie
3. Kritérium podle formy zooterapie
4. Kritérium podle způsobu práce
5. Kritérium podle složení pracovní jednotky
6. Kritérium podle počtu zvířat
7. Kritérium podle počtu klientů
8. Kritérium podle analýzy cílové skupiny
9. Kritérium podle analýzy zdravotního stavu
10. Kritérium podle analýzy sociálních vazeb a dynamiky prostředí

Teprve po přesném definování základních kritérií je možné uvažovat o konkrétních postupech při technice zoorehabilitace. Tyto aktivity zooterapeut vyladňuje společně s klientem nebo jeho zástupcem s ohledem na danou situaci a daného klienta. Technikami neboli aktivitami zoorehabilitace se rozumí například hry, cvičení nebo motivace klienta ke komunikaci a interakci. Patří sem i úkoly, které se týkají péče o zvíře. Mezi pomůcky pro zoorehabilitaci patří různá vodítka, hračky, ale i pomůcky pro péči o zvíře (Freeman, 2007, 30-31).

1.1.9 Definice typů zoterapie dle metody a forem

Animal Assisted Activities („AAA“) je metodou, jejíž definicí je: „přirozený kontakt člověka a zvířete zaměřený na zlepšení kvality života klienta nebo přirozený rozvoj jeho sociálních dovedností“ (Freeman, 2007, 32). Cíle této metody definuje zooterapeut s lidmi, kteří o klienta pečují. Týká se například zlepšení komunikace, pohyblivosti a celkové aktivizace klienta. Nejčastějšími klienty jsou obyvatelé různých sociálních a školních zařízení. Zooterapeut přímo spolupracuje s pracovníky, kteří se věnují volnočasovým aktivitám v těchto zařízeních.

Animal Assisted Trerapy („AAT“) je definována jako: „cílený kontakt člověka a zvířete, zaměřený na zlepšení psychického nebo fyzického stavu klienta/pacienta“ (Freeman, 2007, 33). Cíle této metody definuje profesionál, který je seznámen s celkovou léčbou klienta. Zaměřuje se na rozvoj konkrétních procesů u klienta, jako jsou fyzické, sociální, emocionální nebo kognitivní funkce. Tato metoda podporuje proces léčby a rehabilitace konkrétního pacienta. Nejčastěji se jedná o osoby s různými tělesnými, ale i mentálními postiženími nebo pacienty, kteří jsou krátkodobě, ale i dlouhodobě nemocní.

Definice metody Animal Assisted Education („AAE“) je přesně autorkou vyjádřena jako: „přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete zaměřený na rozšíření nebo zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociálních dovedností klienta“ (Freeman, 2007, 31). Zde jsou nejčastějšími klienty děti se specifickými poruchami učení, chování nebo komunikace a činnost se zaměřuje na zlepšení těchto problémů. Proto cíle této metody definuje v první řadě pedagogický personál ve spolupráci se zooterapeutem.

U metody Animal Assisted Crisis Response („AACR“) je definicí: „přirozený kontakt zvířete a člověka, který se ocitl v krizovém prostředí, zaměřený na odbourávání stresu a celkové zlepšení psychického nebo i fyzického stavu klienta“ (Freeman, 2007, 35). Zde zooterapeut pracuje v těžké krizové situaci v podmínkách přírodních katastrof a podobných nečekaných situací. Zooterapeut spolupracuje s pracovníky krizové intervence, ale rozhoduje se i sám na základě aktuální potřeby klienta. Hlavním cílem je zde co nejrychlejší proces stabilizace situace a odbourávání stresu.

Pro všechny formy zoorehabilitace platí, že zooterapeut může pracovat samostatně nebo i ve skupině zooterapeutických týmů. Zoorehabilitaci mohou vykonávat profesionální zooterapeuti i proškolení laici, někdy ve spolupráci s profesionálem. Podle typu použité metody zooterapeut vede jedno nebo více zvířat, s ohledem na počet klientů a druh jejich problému.

Mezi formy zoorehabilitace využívané v rámci metod AAA, AAT, AAE patří návštěvní program, jednorázové aktivity, pobytový program a rezidentní program. Nejrozšířenější je návštěvní program, kdy se jedná o pravidelné docházení zooterapeuta za klienty v různých sociálních zařízeních, ale i v domácnostech. Pobytový program se nejčastěji realizuje na táborech, ekofarmách nebo výcvikových střediscích, kdy se využívá celkový ozdravný pobyt pro klienty se zařazením zoorehabilitačních aktivit. Škála jednorázových aktivit je velmi široká a jejich provozování se příliš neliší od návštěvního programu. Více se odvíjí od momentální situace na straně klientů. U rezidentního programu jde o převzetí zvířete klientem nebo zařízením do své trvalé péče. Dalšími specifickými formami je ambulantní program, kdy je zvíře umístěno přímo v ordinaci lékaře nebo školního psychologa, dále program péče o zvíře, který využívá zvířete jako motivačního prvku k práci a zooterapie s asistenčním zvířetem, které je předáváno zdravotně postiženým jednotlivcům za účelem zvýšení jejich samostatného života.

Zásah krizové intervence je využíván u formy AACR, kdy je zooterapeutický tým zapojen do aktivity integrovaného záchranného systému a spolupracuje s ním v určité konkrétní situaci.

Někdy je z důvodu zvýšení účinku zoorehabilitace kombinováno několik forem zooterapií. Kombinuje se působení několika druhů zvířat nebo kombinace zoorehabilitace například s muzikoterapií. Některé návazné činnosti navazují

na zoorehabilitaci, protože díky uvolnění klientů je možné následně zařadit do terapie různé masáže nebo cvičení (Freeman, 2007, 32-37).

1.2 Zastřešující organizace a legislativa

Mezinárodní organizace IAHAIO zastřešuje národní společnosti zabývající se výzkumem vztahu lidí a zvířat a podporující odpovědný vztah k nim. Založena byla v USA v roce 1990 a členem této mezinárodní organizace je také Česká republika. IAHAIO pravidelně pořádá každé tři roky mezinárodní konference, zabývající se interakcemi mezi lidmi a zvířaty (Nerandžič, 2006, 25). Od roku 1995 se pravidelně konference účastní i zástupci České republiky (Tichá, 2007, 44). V roce 1998 se 8. konference IAHAIO na téma „Jak se mění úloha zvířat ve společnosti“ konala v Praze. Při konferenci v Ženevě v roce 1995 vydala IAHAIO závěrečnou rezoluci, kterou vyzvala všechny vlády a zainteresované organizace a orgány, zvážit právo chovat domácí zvířata v jasně stanovených podmínkách v ústavech sociální péče, domovech důchodců a léčebnách. Definovala oficiální status zvířat, které jsou začleněné do léčebných programů a speciálně vycvičené pro servisní službu handicapovaným osobám. Podpořila programy určené k výcviku zvířat profesionálními osobami (Nerandžič, 2006, 24).

Členem organizace IAHAIO je asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům (AOVZ), která byla založena v Praze. Účel této organizace je v prohlubování myšlenky pozitivního vlivu soužití člověka a zvířete. Sdružuje přední odborníky z různých oborů (psychologie, psychiatrie, pediatrie atd.) za účelem komplexního pohledu do této problematiky. Jejím prvním předsedou byl Z. Matějček, který myšlenku pozitivního působení zvířete na člověka celoživotně prosazoval (Tichá, 2007, 45).

Organizace Delta Society vypracovala v roce 1990 standardy pro léčebné aktivity prostřednictvím zvířat, cílem bylo propagovat a prosazovat pozitivní výsledky působení zvířete na lidské zdraví (Nerandžič, 2006, 25). Hlavním zaměřením Delta Society je terapie za pomoci zvířat a je dnes největší organizací tohoto druhu v oblasti vztahu člověk – zvíře.

V listopadu 2003 byla založena canisterapeutická asociace jako zastřešující organizace pro organizace zabývající se zooterapií, vyjma hiporehabilitace v České

republice. Vzhledem k širokému oboru a různorodému postoji členských organizací byly zatím zpracovány a odsouhlaseny tři dokumenty, jedná se o Metodiku aktivit se psem jako součást ucelené rehabilitace, Etický kodex canisterapeutického týmu CTA a Základní minima pro uchazeče o post canisasistenta/canisterapeuta.

S cílem zastřešit jednotlivé evropské národní organizace zabývající se zvířaty vznikla Evropská asociace AAT (European Society for Animal Assisted Therapy). Asociace vytváří a garantuje společné standardy v zoorehabilitaci, hlavně v oblasti přípravy, atestací a udělování certifikátů terapeutickým týmům. Organizace se snaží vytvořit novou, mezinárodně uznávanou profesi, zabývající se terapií za pomoci zvířat.

V roce 1991 vznikla Česká hiporehabilitační společnost (ČHS) zaštiťující celou oblast hiporehabilitace. Hlavním cílem společnosti je zajištění odbornosti pracovišť, věnujících se hiporehabilitaci a ČHS má stanoveny základní standardy pro jednotlivé oblasti hiporehabilitace (Tichá, 2007, 44 – 46).

Jak uvádí ve své knize Animoterapie Nerandžič, v České republice byly vytvořeny první ucelené standardy pro léčebné využití psů ve sdružení Pomocné tlapky ve spolupráci se SVOPAP s. r. o. Pomocné tlapky je vzdělávací centrum s akreditací MŠMT České republiky pro rekvalifikaci v oboru chovatelství zvířat, canisterapie, provádí kurzy pro chovatele exotických zvířat a podobně. Lektory poskytuje Česká zemědělská univerzita, ZOO Praha, Děčín, Dvůr Králové, Jihlava, různá zdravotnická zařízení a speciální školy. Rozvoj léčebného využití zvířat v České republice je zaznamenán až po roce 1990, ale i tak jsou české odborné společnosti začleněny do mezinárodních organizací a podílejí se s nimi na vědeckých výzkumech v této oblasti (Nerandžič, 2006, 26 – 27).

Pokud se týká legislativního řešení zoorehabilitace, tak v České republice zatím tato legislativa chybí. Existují pouze normy na různé legislativní úrovni, které se přímo zoorehabilitací nezabývají, ale upravují například vstup zvířat do prostor, kde je zoorehabilitace praktikována. Praktickými specifickými dopady vyplývajícími ze současné platné legislativy je to, že možnost zoorehabilitace v konkrétním zařízení je upravena na úrovni provozních řádů, které sestavuje zřizovatel konkrétního zařízení. Provozní řád následně podléhá schválení příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví.

V případech rezidentní formy zoorehabilitace, kdy zvíře žije v zařízení nastálo, je potřeba nastolit taková pravidla, která zajišťují jak péči o konkrétní zvíře,

tak i možnost některých klientů se zvířeti vyhnout, pokud si kontakt s ním nepřejí. Rezidentní formy zoorehabilitace se přímo dotýkají normy zabývající se chovem zvířat.

Dalšími normami dotýkajícími se činnosti zoorehabilitace jsou například zákony upravující ochranu osobních údajů, sociálně právní ochranu dětí, dobrovolnickou službu a sociální služby. Kromě norem platných v celé ČR existují i místní vyhlášky, platné v dané lokalitě a zařízení. Stejně tak organizace provozující zoorehabilitaci si vytvářejí vnitřní normy. Zoorehabilitaci lze vykonávat na základě dvou pojetí, prvním je dosažení zisku, kdy se osoba provozující tuto činnost řídí živnostenským zákonem a druhým je činnost bez dosažení zisku a zde se osoba bude řídit pravidly občanského sdružení, které musí být registrováno u Ministerstva vnitra ČR. Na základě této registrace sdružení může vykonávat činnost uvedenou ve svých stanovách. Zoorehabilitace zatím není zařazená mezi oficiální, právem uznané typy zdravotní terapie, neboť nespadá do žádné kategorie zdravotní péče. Pouze podle zákona o sociálních službách ji lze praktikovat jako sociální rehabilitaci, a to při dodržení všech podmínek tímto zákonem definovaných (Tichá, 2007, 47 – 49).

1.3 Definice dle zvířecího druhu

Podle Michaely Freeman jsou pojmy zabývajících se využitím zvířecích druhů snadné vysvětlit, ale v přesném definování pojmů panuje v odborných kruzích nejednotnost.

Zooterapie (animoterapie, animal terapie, zoorehabilitace) je obecný pojem pro využití zvířete. Zvířaty podporovaná terapie je souhrnným termínem pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití interakce mezi člověkem a zvířetem.

Canisterapie je využití psa v rámci zooterapie a je jednou z metod rehabilitace, při níž se využívá interakce mezi psem a člověkem. Pojem zdraví je vnímán z bio-psycho-sociálního pohledu.

Při felinoterapii je využita kočka v rámci zoorehabilitace a dochází k vzájemnému pozitivnímu působení kočky a člověka.

Hiporehabilitace je souhrnným pojmem pro formy ježdění na koni jako součásti komplexní rehabilitace. Hipoterapie je využívána jako fyzioterapeutická

metoda, léčebné-psychologické ježdění jako metoda psychosociální léčby a parajezdeckví, kdy jde o sportovní aktivity spojené s jízdou na koni osob s postižením.

V rámci zoorehabilitace bývá využívána ornitoterapie, kdy jde o využívání ptactva nejčastěji papouška k terapii.

V zoorehabilitaci jsou ještě využíváni delfíni v trz. delfinoterapii, lamy v rámci lamaterapie a využití hmyzu k terapeutickým účelům se nazývá insektoterapie.

Další zvířecí druhy jsou využívány bez přesného označení, mezi ně patří nejčastěji malá domácí zvířata, jako jsou akvarijní rybičky nebo obojživelníci, dále hospodářská zvířata, volně žijící zvířata a exotická zvířata v zoo. Hospodářská zvířata bývají využívána v rámci farem a vzniká specifický směr nazývaný jako farmingterapy (Freeman, 2007, 31-32).

1.3.1 Pozitivní zooterapie

V minulosti se zdravím rozuměla nepřítomnost choroby, dnes Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje zdraví jako „celkový stav tělesné, duševní a sociální pohody“. Jde o komplexní pojem, jenž zdůrazňuje nejen to, jak přežít, ale jak žít na co nejvyšší materiálně-technické a duchovní úrovni.

Jiří Kukla cituje ve své práci J. Vymětala, který vyčlenil čtyři základní skupiny postupů, kterými psychoterapie navozuje žádoucí změny:

1. Celková situace terapie musí být jasně strukturovaná a důvěryhodná (serióznost a stálost prostředí).
2. Osobnost terapeuta má vykazovat ve zvýšené míře vlastnosti a chování, jež odpovídají rogersovskému pojetí psychoterapie (akceptace = přijetí, empatie = vcítění, autenticita = opravdovost).
3. Klient si má terapeuta vážit a považovat jej za přirozenou autoritu, které důvěřuje.
4. Ve vztahu mezi terapeutem a klientem je obecně žádoucí, aby k sobě cítili náklonnost, vzájemně respektovali své role a brali terapii vážně.

Pozitivní psychoterapie vychází z holistického tj. celostního přístupu, který se zabývá člověkem jako harmonickým celkem různých sil. Naopak klasická medicína má za předmět chorobu a cílem je ji odstranit. V pozitivní psychoterapii jde především o rozvoj různých schopností a vlastní potenciál člověka a v tom je hlavně možnost uplatnit práci se zvířaty formou zoorehabilitace (Kukla, 2007, 38 – 41).

1.3.2 Canisterapie

Canisterapie je zkušeností objevená metoda, která se používala už ve Franské říši v 8. století n. l. Je známé využití záchranářských psů ve Švýcarsku v klášteře Svatého Bernarda a využití léčebného působení psů u duševně nemocných v Anglii 18. století. V Čechách se tato metoda začala ojediněle používat v 90. letech minulého století například v Ústavu sociální péče Kociánka v Brně. Základním léčebným principem při použití psa v terapii je probuzení vlastních samoléčebných schopností pacienta. Z oblasti psychologické sem patří účinky antidepresivní, antistresové i vlastní aktivizace pozitivního myšlení v životě. Jako každá pomocná metoda nemůže canisterapie nikdy nahradit léčení odbornými lékaři, ani rehabilitačními pracovníky a ostatními odborníky. Představuje pro pacienta obrovský psychoterapeutický impulz, který vede k motivování a léčení u každého člověka bez ohledu na věk nebo stav jeho choroby. V každém případě se po celou dobu léčení canisterapií zlepšuje kvalita života nemocného (Nerandžič, 2006, 31 – 50).

Eisertová říká, že pokud se jedná o vhodnost plemene používaného v canisterapii, je mylný dojem, že se pro tuto metodu hodí jakýkoliv pes. Metoda canisterapie je založena jak na vhodných povahových rysech psa, tak na jeho socializaci a výchově. Z tohoto důvodu není pro tuto oblast vhodný pes, který je vyřazen z chovu pro povahový problém, nebo jde o psa nemocného. Výběr vhodného psa pro canisterapii se rozděluje do dvou skupin, do první se řadí psovod, který si pořídil psa a až později projeví zájem o canisterapii. Druhou skupinu tvoří lidé, pořizující si psa již se záměrem se metodě canisterapie věnovat. Pokud se týká plemene vybraného psa, není zde nezbytný průkaz původu. Pouze u psa s dohledatelnými předky v chovu je určitá garance úspěšnosti výběru, zdravotního stavu a povahových vlastností. Rozhodující jsou u psa především povahové

vlastnosti, jeho charakter, zdraví a klienti oceňují i vzhled. Obecně nejsou v canisterapii vhodné psi s předchozí negativní zkušeností s lidmi a psi cvičení ke služebním účelům (Eisertová, 2007, 65 – 67).

Při použití canisterapie také existují překážky, které tuto metodu vylučují. Jak uvádí V. Tichá, některé omezují využití této terapie úplně, jedná se například o různé alergie nebo otevřené rány u klientů, nebo je nutné využít odborníka, který pomáhá klientovi trpícího kynofobií. Kynofobií se nazývá chorobný strach ze psů. Někteří pacienti se psem z různých důvodů nechtějí kontakt navázat, s použitím canisterapie nesouhlasí a potom je nutné jejich rozhodnutí respektovat. Cíle této podpůrné metody musí vycházet nejen z komplexní diagnózy pacienta, ale také z jeho dalších schopností a potřeb. U dětí jde především o sladění metody s celkovým výchovným vzdělávacím plánem. Nutné je jakoukoliv formu zoorehabilitace propojit s dalšími terapiemi, které se používají při léčbě klienta (Tichá, 2007, 77 – 78).

Podle A. Tvrdé a V. Tiché, lze rozdělit psy využívané ve zdravotně sociálním oboru na čtyři skupiny:

1. psi servisní (kompenzují potřebnost pacienta)
2. psi canisterapeutičtí (asistují terapii)
3. psi diagnostičtí (asistují včasné diagnostice)
4. psi záchranářští (zachraňující život)

Jde o formu humanitární kynologie, která se liší od dalších forem kynologie (například služební), metodami výcviku, ale hlavně cílem, kdy se jedná například o integraci handicapované osoby prostřednictvím psa. Důležitý je zde výběr vhodného psa pro danou činnost, kdy nejde jen o jeho povahu, ale i o schopnosti, zdravotní stav a tělesné proporce.

Servisní psi jsou určeni osobám, které potřebují kompenzovat nějaký handicap. Patří sem psi:

1. asistenční (pacienti s tělesným postižením)
2. vodící (pacienti se zrakovým postižením, osoby se zbytky zraku a nevidomí)
3. signální (širší možnosti využití, pro klienty s postižením smyslu, kromě zraku, osobám precitlivělým na chemikálie, epileptikům, diabetikům atd., signální pes nejen upozorňuje, ale dokáže i přivolat pomoc)

Canisterapeutiční psi jsou specifickou skupinou terapeutických psů, kteří ovlivňují rehabilitační formou psychosociální a fyzické zdraví člověka.

Diagnostičtí psi jsou schopni čichem u člověka rozeznat některé projevy nemocí a psychosomatických stavů před tím, než dojde ke klinickému projevu a tyto stavy jsou laboratorně a jinak diagnostikovány. Využívají se dva typy výcviku psů:

1. psi speciálně cvičení na detekci přítomnosti choroby (onkologického onemocnění, diabetes melitus atd.)
2. psi speciálně cvičení k varování před samotným záchvatem (epilepsie atd.)

Záchranářští psi jsou speciálně cvičeni pro vyhledávání pohřešované osoby nebo označení místa, kde se nachází (Tichá, Tvrda, 2007, 114 – 117).

Mezi konkrétní canisterapeutické aktivity patří technika polohování. Polohování je podpůrnou terapií založenou na přímém fyzickém kontaktu mezi klientem a psem. Během polohování dochází u nemocných k navození libých pocitů, ke zklidnění, k uvolnění spasmů a podobně (Benešová, Zouharová, 2007, 177 – 178).

U cílených canisterapeutických aktivit jde především o podporu jemné a hrubé motoriky u pacientů. Při použití této cílené rehabilitační techniky dochází k mnoha pozitivním zlepšením, jako je podpora samostatného pohybu klienta, zlepšení využívání a manipulace s kompenzačními pomůckami. Pes je zdrojem mnoha zrakových podnětů a neméně důležitá je podpora abstraktního myšlení, fantazie a představivosti, pacienti si trénují paměť a řečovou dovednost. Pes je pro klienta psychosociální podporou, což navozuje emočně libé prožitky a pozitivně pacienta naladí.

Každý živý tvor příznivě působí na jiný živý organismus a z tohoto důvodu jsou majitelé psů a jiných zvířat většinou tělesně, duševně i psychicky více fit než ostatní lidé ve stejném věku. Vzájemná interakce psa a člověka obecně pomáhá udržovat dobrou fyzickou kondici, podporuje zlepšení životních funkcí a podporuje rekonvalescenci a uzdravování při onemocnění. Canisterapie, která je cíleně vedená vyvolává u lidí řadu pozitivních účinků tím, že udržuje dobrou psychickou formu, odvádí pozornost člověka od vlastních problémů a obtíží a odreagovává ho od běžných starostí všedního dne. Pozitivní účinky canisterapie jsou převážně v tom, že dochází u klientů k celkovému zlepšení kvality života, životní vůle

pacienta a často i v tom, že najde nový smysl života. Při kontaktu se psem se klientovi naskýtá daleko větší možnost interakce a komunikace nejen mezi ním a psem, ale i mezi lidmi navzájem. Pes člověka podporuje v sociálních kontaktech a klientovi usnadňuje navazování vztahů mezi ostatními pacienty, mezi personálem a i mezi jeho příbuznými. Tím pacienta vytahuje z jeho osamění a izolace a působí jako sociální katalyzátor (Tichá, 2007, 184 – 195).

1.3.3 Hiporehabilitace

První zmínky o využití rehabilitačních a terapeutických možností koní pocházejí od jihoamerických indiánů. Léčebné působení koní spočívalo v nepřímé srdeční masáži a povzbuzování dechových funkcí člověka, při jízdě napříč přes hřbet klusajícího koně. V České republice má léčebné využití koně dlouhou tradici a první byli využíváni huculští koně RNDr. Otakarem Leiským na Zmrzlíku u Prahy. Jak říká autor ve své knize: *„Hiporehabilitace je metodou, která využívá pohyb koňského hřbetu a jeho přenos na člověka. Je to pokus o soulad pohybu koně a člověka“* (Nerandžič, 2006, 92).

Výcvik koně k hiporehabilitaci trvá přibližně 1 rok a během této doby se kůň musí připravit na rehabilitační pohyb, který obnáší ježdění s postiženým klientem. Při výcviku jsou u koně upevňovány vlastnosti, které v hiporehabilitaci potřebujeme, jde převážně o schopnost koně být veden, kráčet vedle člověka, kterého plně respektuje. V každém případě musí mít kůň pravidelný odpočinek a práci rozdělenou na několik částí, aby nedošlo k jeho vyčerpání.

Základem výcviku koně pro hiporehabilitaci je naučit koně vedení „na ruce“, zde je nejdůležitější psychická vyrovnanost koně. Pracovní jezdec musí být pro koně při terapii zklidňujícím faktorem, nesmí být pro něj zdrojem stresu. U koně je důležitá fyzická kondice, především dobré osvalení a rovnováha, která je předpokladem správného nesení při hipoterapii a chrání hřbet koně před bolestí při soustředěné krokové práci.

Při sportovním ježdění handicapovaných jezdců je nezbytný správný výběr spolehlivých koní, kteří respektují nezkušenost jezdce a omezení jeho fyzických a psychických schopností. Nezbytným úkolem rehabilitačního pracovníka je vyhledat

pro každého klienta vhodného koně a připravit léčebný program odpovídající jeho postižení.

U hiporehabilitace je základním terapeutickým prostředkem pohyb hřbetu koně při rytmickém kroku, u kterého záleží na jeho délce, frekvenci a čistém provedení. Terapii je možné označit za cvičení na balanční ploše, kdy součtem pohybů hřbetu koně se vytvářejí různé pohybové vzorce. Vše funguje na bázi, kdy kráčející kůň svým pohybem působí na řídicí centra a nutí pacienta k balancování. Dochází k aktivizaci svalů a kloubů a probouzí se vedení v nervových drahách centrálního nervového systému a mozek klienta zpracovává informace o vztahu těla k prostoru a zpětně ho řídí. Terapie nesmí nikdy přetěžovat pacienta a správnost léčebného postupu se nejlépe pozná schopností klienta ovládat a kontrolovat vlastní reakce.

Personál zabývající se hipoterapií tvoří tým odborníků, skládajících se z hipologa, speciálního pedagoga, psychologa, fyzioterapeuta a ergoterapeuta a dále lékaře indikujícího hipoterapii. Tým musí být sebraný a důležitá je bezkonfliktnost a emocionální vyrovnanost. Spolupráce s koněm i klienty musí být vybudována na základě důvěry. Terapeut pro každého pacienta vytváří krátkodobý i dlouhodobý rehabilitační plán, který je zohledněn k jeho zdravotnímu stavu a na jeho základě se vybírá metodika terapie a vhodný kůň.

Při preventivním působení se jízdou na koni může předcházet civilizačním chorobám fyzického a psychického charakteru. Výsledkem ježdění je celkové zlepšení fyzické kondice, u osob s progresivními chorobami pohybového systému jízda na koni zpomaluje postup nemoci a u klientů po úrazu pohybového systému jim hipoterapie vrací původní kondici a urychluje rekonvalescenci.

U fyzioterapeutického působení se využívá vyšší teploty koně (cca o 1⁰C) a tato metoda zahrnuje fyzikální terapii v podobě prohřívání, aktivní léčebný tělocvik a pasivní cvičení pacienta s koněm. Touto terapií se léčí nebo alespoň zmírňují následky nemocí pohybového aparátu klientů s funkční poruchou držení těla a dětských pacientů s poruchou řízení pohybu ve fázi motorického vývoje. Hlavní indikací pro hipoterapii jsou pacienti s dětskou mozkovou obrnou, kde je jejím předpokladem schopnost dítěte samostatně sedět. Překvapivě dobré dlouhodobé výsledky má hipoterapie u klientů postižených autismem. Mezi rekreační a sportovní aktivity zdravotně postižených patří paravoltilž a paradrezura, tyto disciplíny jsou i paraolympijskými sporty.

Kontraindikací k použití hipoterapie jsou klienti se strachem z koní, nemocní s akutním infekčním onemocněním a s těžším kardiovaskulárním onemocněním. Hipoterapii nemohou provozovat ani pacienti po mozkové mrtvici nebo s rizikem odchlípení sítnice oka. U každého lékařského doporučení je nutné zvážit všechna hlediska, aby nedošlo k zhoršení zdravotního stavu pacienta. Důležitou kontraindikací jsou i klienti s osteoporózou, nebo s alergií na koňskou srst.

Hipoterapie je nejčastěji spojována s léčbou poruch pohybového aparátu, kdy její genialita tkví v jednoduchosti a přirozenosti. Kůň instinktivně respektuje biologický věk pacienta, který nebývá u postižených osob stejný jako věk kalendářní. Hiporehabilitace je dlouhodobý léčebný program, který se nejlépe zahajuje v době, kdy je ještě porucha držení těla nebo motorika léčebně ovlivnitelná. U dětí s vrozeným postižením lze hiporehabilitaci zahájit již během prvních šesti týdnů jejich života (Nerandžič, 2006, 82 – 114).

1.3.4 Felinoterapie

Felinoterapií se rozumí zoorehabilitace praktikovaná pomocí kočky. Kočky jsou nejčastěji lidmi chovaní společníci hned vedle psa a koně. Pro osoby praktikující felinoterapii je nezbytná znalost etologie kočky, aby byla zajištěna pohoda všech zúčastněných a odvedená kvalitní práce. Kočku není možné srovnávat se psem, povaha těchto dvou živočišných druhů je úplně rozdílná. Komunikační prostředky používá kočka ve stejné významové podobě, jak pro ostatní kočky, jiná zvířata, tak i pro člověka. Významným komunikačním prvkem je pro kočku tzv. „předení“, které signalizuje spokojenost, ale někdy kočka začne přist i v případě nervozity nebo bolesti. Ještě výraznější jsou u kočky optické signály a tato řeč těla se skládá z vrozeného i naučeného chování.

Felinoterapie stejně jako ostatní zoorehabilitace používá pozitivní interakce mezi člověkem a kočkou k léčbě nebo podpoře zdraví člověka. Felinoterapii se v České republice organizovaně, cíleně a metodicky věnuje pouze Nezávislý chovatelský klub. Nezávislý chovatelský klub vznikl v roce 1995 v Mladé Boleslavi a byl registrován na Ministerstvu vnitra ČR v roce 1997. Jedná se o klub českých i mezinárodních chovatelů, zabývajících se ochranou a chovem ušlechtilých i domácích koček a nenáleží k žádné zastřešující mezinárodní organizaci. V roce 2003 vznikl při

Nezávislém chovatelském klubu Odbor zooterapie, který sdružuje dobrovolníky pracující v oblasti návštěvní služby.

Účastníky felinoterapie jsou jako v každé jiné zoorehabilitaci klient a návštěvní tým. Dalšími účastníky terapie bývají zaměstnanci cílových zařízení, dobrovolníci a někdy i příbuzní klientů. Terapie probíhá v cílovém sociálním nebo zdravotnickém zařízení a je pod záštitou Nezávislého chovatelského klubu.

Pro felinoterapii se používá se srovnatelnými výsledky většina druhů koček, včetně kočky domácí. Vždy je při terapii nejdůležitější souhra mezi chovatelem a jeho kočkou, není možné specifikovat plemena s větším či menším talentem pro felinoterapii. Jedná se v každém případě o souhrn povahových vlastností kočky a její vztah ke svému chovateli, ke kterému musí chovat absolutní důvěru. Z koček s průkazem původu se nejvíce používají ragdollové, sibiřské kočky a perské kočky. Pro felinoterapii se vybírají především kočky s vyrovnanou a přátelskou povahou k lidem, které jsou plně socializované.

Metodologie felinoterapie byla vypracována podobně jako v případě canisterapie a velmi v tomto směru pomáhají zápisy prováděné po každé návštěvní službě. V České republice neexistuje zákon, který by určoval a vymezoval pravidla pro provádění zoorehabilitace. Při terapii se vychází z dohody s cílovou organizací a jejími interními předpisy. Nutné je zajistit hygienická a veterinární pravidla při práci s kočkami. Kočky musí být očkovány proti vzteklině, rhinotracheitis, caliciviru a panleukopinii, další očkování jsou pouze doporučitelná. Od 1. ledna 2005 je povinné označit kočky pracující ve felinoterapii mikročipem. Dvakrát ročně se kočka odčervuje a veterinárně prohlíží. Kopie o provedených veterinárních ošetřeních se zasílají Odboru zooterapie. Veterinární a právní předpisy platné v České republice určuje Státní veterinární správa a Ústřední komise pro ochranu zvířat.

Interní předpisy cílového zařízení tvoří zejména vnitřní řády příslušného zařízení, případně se uzavírá dohoda s vedením zařízení o určitých specifických podmínkách. Dlouhodobé návštěvní službě zpravidla předchází předání kompletní dokumentace, která se skládá z kopie výše jmenovaného řádu, kopie Stanov Nezávislého chovatelského klubu, kopie Metodiky návštěvní služby, kopie Zkušebního řádu pro návštěvní službu, kopie rodokmenů zvířat, čísla mikročipů, včetně aktualizované kopie očkovacích průkazů a Výpisy z rejstříku trestů, pokud to sociální zařízení vyžaduje.

Pokud se týká indikace felinoterapie, obecně lze říci, že terapie se může aplikovat u lidí všech věkových kategorií i různých typů onemocnění a postižení. Nutné je individuální posouzení vhodnosti terapie. Cílem felinoterapie je aktivizace klientů, navození příjemných emočních prožitků. U dětí se specifickými potřebami dochází k procvičení jemné i hrubé motoriky, zdokonalí se řečové dovednosti a buduje se odpovědný vztah ke zvířatům. Ve zdravotnických zařízeních jde i o přesměrování pozornosti od nepříjemných a bolestivých vyšetření ke zvířatům a starší klienti si snáze přivyknou novému prostředí.

U felinoterapie je specifickou metodou loutková pohádka se živými zvířaty. Hraje se vždy se třemi až čtyřmi kočkami, které mají nejčastěji statické úlohy. V této terapii se více používají ušlechtilé kočky, převážně plemeno ragdoll. Terapie ponechává dětem i zvířatům možnost spontánních reakcí a improvizaci. U dětí se touto formou felinoterapie rozvíjí jemná a hrubá motorika, verbální komunikace dětí a jejich emoční oblast. Cílem terapie je zejména zlepšení slovní zásoby, zvýraznění hudebního cítění a rytmizace jazyka.

Po provedení felinoterapie je nutné myslet na relaxaci kočky a zajistit jí dostatek odpočinku. Relaxace kočky před návratem domů by měla trvat minimálně 10 až 15 minut, podle temperamentu kočky. Felinoterapie nepomáhá jen klientům, ať jsou to senioři nebo děti, ale i vlastním členům návštěvního týmu. Kočka sama chápe účast na návštěvní službě jako hru, je v bezprostředním kontaktu se svým pánem a tím i ona na terapii profituje (Hybšová, 2007, 259 – 276).

Jak autorka říká: „*Budování mostů mezi generacemi, které v současné společnosti chybí, umožňuje pochopení minulých dob, případně utvoření obrazu o nich a srovnání se současností*“ (Hybšová, 2007, 277).

1.3.5 Ornitoterapie

Při ornitoterapii se nejčastěji používají papoušci, kteří člověka fascinují již několik staletí, nejen z důvodu svého zbarvení, ale hlavně díky schopnosti mluvit a umění rozpoznat lidské pocity. Papoušci patří mezi velice inteligentní živočichy a jejich mentální schopnosti lze přirovnat k dvouletému dítěti. V současné době je chov papoušků velice rozšířen a jsou vedle psů a koček jedni z nejoblíbenějších společníků člověka. Papoušek je schopen zachytit u člověka nejen druh emoce jako

je zlost, smutek nebo stres, ale i směr těchto emocí. Proto dokáže rozlišit, když naše vnější projevy emocí neodpovídají prožívaným pocitům. Z toho plyne pocit zmatenosti u papouška a následné problémy při jeho chovu. Papoušci vždy ztvárňují některé naše emoce a jsou vlastně naším vnitřním zrcadlem.

Důvod, proč papoušci dokáží být prospěšní pro zoorehabilitaci je v tom, že mají podobné povahové vlastnosti a rysy jako lidé. Dokáží člověku projevit náklonnost velmi intenzivně a toto kladné působení síly ptačí duše a člověka se nazývá ornitoterapií. Na rozdíl od psa, papoušek nemá potřebu projevovat své přátelství bezpodmínečně, pokud ale dojde k navázání blízkého vztahu s papouškem, získá klient přítele na celý život.

Ornitoterapie se hodně používá u pacientů s Alzheimerovou chorobou nebo pro terapii s hyperaktivními dětmi. Hodně psychicky nemocných lidí s emocionálními problémy se zklidní při práci s papouškem, který pro ně představuje pozitivní emocionální prostředí.

Ornitoterapii můžeme pojmout ze dvou pohledů:

1. přímý chov papouška v domácím prostředí
2. ambulantní návštěvy různých léčebných zařízení či domovů důchodců, které praktikuje majitel se svým papouškem

Přímý chov papouška se nejvíce osvědčuje u starších osob, které ztratily někoho blízkého a tím i motivaci pro život. Tento typ ornitoterapie je vhodný i pro osoby, které chtějí žít fyzicky samy, ale cítí se duševně osamělí. Při přímém chovu papouška v kleci se majitel stará o jeho primární potřeby a tím v sobě evokuje pocit užitečnosti.

Při ambulantních návštěvách různých sociálních zařízení majitel svého papouška kladně působí na pacienta přímým kontaktem papouška s ním, například kladením papouška do rukou klienta.

Stejně jako u ostatních živočišných druhů, jsou pro různé druhy papoušků typické určité rozdílné povahové rysy. Jsou mezi nimi druhy, které nejsou pro chov vhodné, protože není možné je ochočit a pobyt v kleci je pro ně nepříjemný. Jedná se především o australské druhy, jako jsou například rozely. Mezi nejvíce emotivně vyvinuté druhy a tím i papoušky vhodné k ornitoterapii patří arové, amazoňané

a kakaduové. Je velice důležité vědět, že pro jakoukoliv formu ornitoterapie se více hodí uměle odchovaní papoušci. Tito papoušci jsou brzy krotcí a pouto mezi ním a člověkem může vzniknout v jakémkoliv jeho věku. Mezi nejčastěji používané druhy papoušků pro ornitoterapii patří amazoňané modročelí, amazoňané venezuelští, žakové, papoušci senegalští, arové malí, korely chocholaté a andulky vlnkované.

Porozumět papouškovi chovanému pro ornitoterapii je možné především jeho pozorováním. Psychickou pohodu papouška poznáme podle různých signálů, například podle toho, jak si rovná a uhlazuje peří a roztahuje svá křídla. Opravdu nejpočetnějších pozitivních výsledků v ornitoterapii bylo dosaženo u seniorů, u kterých papoušci jsou ideálním druhem pro zlepšení duševní rovnováhy a zmírnění jejich negativních emotivních pochodů (Doležalová, 2007, 282 – 289).

1.3.6 Využití dalších zvířecích druhů v zooterapii

V zoorehabilitaci se používají různé další druhy zvířat, jedná se například o delfinoterapii při použití delfína. Tato terapie se v České republice nepraktikuje vůbec a nejproslulejší delfinárium aplikujícím delfinoterapii se nachází na Floridě. Delfinoterapie je individuální metoda, která trvá většinou sedm až deset dnů a účastní se jí celá rodina klienta. Nejčastějšími klienty jsou děti s narušeným sociálním kontaktem a problémy s komunikací, například děti s autismem nebo poruchami chování (Tichá, 2007, 290).

Poměrně rychle se v zoorehabilitaci rozšiřuje používání podpůrné rehabilitační terapie za pomoci malých savců. Jedná se o použití zakrslého králíka, morčete, činčily, fretky a dalších. Působení králíka při terapii je všeobecně vysoce hodnoceno, ale zatím celkově nedoceněno. Králík je výborný terapeutický pomocník, dá se dobře klientem chovat na klíně, nechá se hladit a jeho srst má vhodnou texturu pro pozitivní taktilní podněty. Jeho použití v zoorehabilitaci je vhodné jak pro děti, tak i pro seniory. Při terapii se používá k podporování jemné motoriky prstů a dobře se uplatňuje i u gerontopsychiatrických pacientů s demencí.

Mezi hlodavci zaujímá vedoucí postavení při hodnocení jejich podpůrného využití při terapii morče. K jeho hlavním přednostem patří malá tělesná velikost, nenáročnost chovu a velká snášenlivost vůči člověku. Morče je sociálně žijící druh

hlodavce s denní aktivitou a tato skutečnost je také vysoce kladně hodnocena. Použití při zoorehabilitaci je stejné jako u králíka a dost často se používají oba druhy najednou. Činčila je využívána z důvodu své velmi jemné srsti, čistotnosti a nepřítomnosti zápachu při zoorehabilitaci i u klientů, kde je větší možnost alergické reakce. Podle některých odborníků činčila pravděpodobně nevyvolává u lidí alergie. Ostatní druhy hlodavců se při zoorehabilitaci používají jen velmi výjimečně, jedná se potom o potkana laboratorního, myš laboratorní a křečka zlatého, křečka džungarského nebo pískomila mongolského.

Nově se v České republice využívá v zoorehabilitaci i fretka, která se používá při zoorehabilitaci s autistickými dětmi. U fretky je nutné, aby byla od mládí socializována z důvodu své kousavosti a přirozené plachosti. (Mahelka, 2007, 292 – 298) Mimo dotykových vjemů má člověk i vjemy čichové, sluchové a zrakové. Fretky jsou vhodné také pro osoby osamělé, protože s fretkou není možné se nudit. Zde dominuje složka sociální rehabilitace. Pro osamělé klienty má význam i to, že fretka na rozdíl od psa nebo kočky je poměrně málo obvyklé chovné zvíře. To jejímu majiteli přináší i větší pozornost svého okolí a její chov je pro klienta zajímavější (Nerandžič, 2006, 138 – 139).

Zvláštní formou zoorehabilitace je farmingterapie, jedná se o terapii prostřednictvím práce na farmě. Tato forma zoorehabilitace přispívá k integraci klientů do společnosti a jejich postupnému zařazení mezi zdravé lidi. Mezi druhy zvířat, které se zde používají, patří více domestikovaná plemena koz a ovcí a ideálními pro terapii jsou mláďata. Farmingterapie je vhodná pro klienty fyzicky i psychicky schopné samostatné práce a významným aspektem této aktivity je snaha uchování vzpomínek, které mohou být i ve formě fotografií a nahrávek. Základní podmínkou farmingterapie je možnost vzájemné spolupráce všech zúčastněných a neustálá komunikace s klienty. Kontakt se zvířaty a prací při péči o ně posiluje sebevědomí klienta a to přispívá ke zlepšení nálady a celkovému pozitivnímu vnímání života kolem sebe (Loučka, 2007, 299 – 304).

1.3.7 Pozitiva při využití zoorehabilitace

Jak říká Nerandžič ve své knize: „*Zvířata jako léčebný a pomocný prostředek inspirují a obohacují život všech*“ (Nerandžič, 2006, 134).

Nejvíce psychiatrických pacientů je v ústavech proto, že ztratili své sociální zázemí. Při použití zoorehabilitace se při interakci s jiným živým tvorem dostávají do kontaktů s přírodou a stávají se na chvíli její součástí. Sterilní prostředí nemocnic a sociálních zařízení napomáhá k poklesu imunity pacientů i ošetřujícího personálu. Opakované užívání antibiotik vede ke vzniku odolných kmenů bakterií a nakonec se i běžná bakterie v součinnosti s nízkou imunitou stává vysoce infekční a způsobuje smrt svého hostitele. Tam, kde jsou lidé v běžném kontaktu se zvířaty, jsou odolnější, psychicky vyrovnanější a fyzicky v lepší kondici.

S pomocí zoorehabilitace se nejen pečuje o klienty různých zdravotních a sociálních zařízení, ale celkově se jedná o léčení celé nemocné společnosti. V sociálních ústavech je třeba oddělit péči, která je pasivním procesem, od rehabilitace, která je procesem aktivním. Zoorehabilitace je jen jednou z možných forem rehabilitace, která není a nemá být oddělena od ostatních stejně prospěšných. Pacienti v ústavech sociální péče čelí osamění s vykořeněním ze svého prostředí a v tomto osamění jim právě zvířata mohou pomoci tuto samotu překonat (Nerandžič, 2006, 132 – 148).

Praktická část

1.4 Výzkumná metoda a popis metody

V bakalářské práci je použita kvalitativní metoda výzkumu, jejímž hlavním cílem je vytvoření nového porozumění a nové teorie. Porozumění vždy vyžaduje vhled do co největšího množství pohledů na daný problém. V kvalitativním výzkumu máme mnoho informací o velmi malém počtu jedinců, proto má poměrně nízkou reliabilitu a standardizace je zde slabá. Z druhé strany právě nízká standardizace kvalitativního výzkumu, volná forma otázek a odpovědí, která nevynucuje taková omezení, jako v případě kvantitativního výzkumu, zajišťuje poměrně vysokou validitu (Disman, 2008, 286 - 287).

Reliabilním měřením rozumíme takové měření, které nám při opakované aplikaci dává stejné výsledky. Validní měření je takové měření, které měří to, co jsme opravdu změřit zamýšleli (Disman, 2008, 62).

Pro porovnání, logika kvantitativního výzkumu je deduktivní a naopak u kvalitativního výzkumu jde o induktivní logiku. Hlavním důvodem využití kvalitativního výzkumu je porozumění lidem v různých sociálních situacích. Kvalitativní výzkum může také minimalizovat zkreslení lépe než kvantitativní výzkum. Nejběžnější techniky sběru informací v kvalitativním výzkumu jsou:

1. zúčastněné pozorování
2. nestandardizovaný rozhovor
3. analýza osobních dokumentů

V podstatě je to strategie, jak vyvinout určitou teorii z již existujících dat, bez použití předem připravených kritérií pro to, která data mají být potom použita. V kvalitativním výzkumu jsou výzkumník i zkoumaná osoba v určitém smyslu rovnocennými partnery. Metodologie výzkumu není vytvářena předem před jeho započítím, ale upravuje se v průběhu uskutečňovaných rozhovorů a při sběru dat.

Hlavním cílem vytvoření vzorku v kvalitativním výzkumu je reprezentovat populaci určitého problému. Pokud se týká zúčastněného pozorování, jedná se zde

o styl výzkumu, ve kterém výzkumník participuje na každodenním životě pozorovaných lidí. V bakalářské práci tato část kvalitativního výzkumu bude aplikována především formou interview se zkoumanými osobami a následnou analýzou předložených dokumentů. Podle toho, co říká Miroslav Disman ve své knize, u nestandardizovaného rozhovoru se jedná o interakci mezi tazatelem a respondentem, pro kterou má tazatel připravený jen velmi obecný plán. Plán nezahrnuje výčet otázek, jejich znění a pořadí, teprve formou interakce s respondentem dojde k systematizaci rozhovoru. U využití osobních dokumentů se jedná o respondentovu osobní popisnou výpověď týkající se určité situace a v případě bakalářské práce doslovně zapsané nestandardizované rozhovory. Osobními dokumenty je možné také nazvat různé doklady respondenta, které se týkají daného problému a pozorování (Disman, 2008, 288 - 310).

Jak říká Miroslav Disman: „*Zkrátka metodika kvalitativního rozhovoru je definitivní teprve tehdy, když bylo dosaženo teoretické saturace, když už další data nepřispívají k lepšímu porozumění danému konceptu*“ (Disman, 2008, 302).

1.5 Koníček, občanské sdružení

Občanské sdružení Koníček je nestátní nezisková organizace, která poskytuje služby v rámci Jihočeského kraje. Služby poskytované občanským sdružením jsou určené dětem, seniorům i dalším klientům s různým typem postižení. Posláním občanského sdružení je zkvalitnění života dětí a dospělých s fyzickým nebo psychickým postižením.

Občanské sdružení Koníček je registrovaným poskytovatelem sociálních služeb, organizací pověřenou ke své činnosti Sociálně právní ochranou dětí a mládeže. Je členem České hiporehabilitační společnosti, členem Radambuku (Rady dětí a mládeže Jihočeského kraje). Koníček je klinickým pracovištěm Jihočeské univerzity, Zdravotně sociální fakulty v Českých Budějovicích. Občanské sdružení Koníček odborně spolupracuje s Výcvikovým canisterapeutickým sdružením Hafík, o. s. Odbornost sociálních služeb je zajištěná spoluprací s odbornými lékaři a fyzioterapeuty. Hiporehabilitace splňuje nároky Ministerstva zdravotnictví pro hipoterapii a České hiporehabilitační společnosti.

Cíle poskytovaných služeb jsou převážně ve zlepšení psychické a fyzické kondice klientů, ve zlepšení rozvoje dovedností, schopností a začlenění osob s handicapem do společnosti. V každém případě je činnost občanského sdružení Koníček důležitá z pohledu smysluplného trávení volného času dětí a nejvíce takových, kteří mají sociálně a ekonomicky ztížené podmínky.

Občanské sdružení Koníček se věnuje zoorehabilitaci, která je z jejich pohledu speciální formou fyzioterapie, socioterapie a psychoterapie uskutečňované prostřednictvím interakce mezi klientem a zvířetem. Věnují se hiporehabilitaci, canisterapii, ornitoterapii a organizují takzvaný Zookoutek se speciálním programem „Máme rádi zvířátka“ (<http://konicekcb.webnode.cz/>).

Občanské sdružení Koníček se věnuje hiporehabilitaci pro klienty z Arpida centra pro rehabilitaci osob se zdravotním postižením, o. s. a centra sociálních služeb Empatie České Budějovice. Spolupracuje se Salesiánským střediskem mládeže, například pořádáním hiporehabilitace pro romské děti.

Domov důchodců Dobrá Voda u Českých Budějovic využívá od roku 2011 spolupráce s občanským sdružením Koníček v oblasti hipoterapie a farmingterapie. Probíhá pravidelná ornitoterapie s papouškem druhu Žako se jménem Albert. Albert přináší stálým obyvatelům Domova důchodců trochu exotiky, dobré nálady, nechá se krmit, hladit a je vycvičen i k mluvení. Profesionální přístup občanského sdružení přesvědčil zaměstnance Domova důchodců o pravidelných návštěvách farmy Skřidel a následně k praktikování farmingterapie pro seniory (<http://www.domov-dobravoda.cz/>).

Občanské sdružení Koníček pořádá přednášky s canisterapeuty na Střední zemědělské škole v Českých Budějovicích. Přednášky jsou určené pro studenty a seznamují je s přístupem canisterapeutů a s možností výcviku vhodného psa. Přednášky se účastní i dobrovolní canisterapeuti za doprovodu svým psích pomocníků, z odborného personálu školy bývá přítomen MVDr. Stanislav Kollár.

1.5.1 Zúčastněné pozorování dětského kroužku

V Občanském sdružení Koníček organizují dětské kroužky jízdy na koni, v rámci kterého se děti věnují disciplíně, zvané voltiž. Voltiž je prováděna na neosedlaném koni, který je veden v ohradě a následně přírodou. Projížďka bývá přibližně třicet minut dlouhá. Děti podle pokynů zaměstnanců Koníčka provádějí

na hřbetu koně různé cviky a jejich hlavním cílem je udržet při cvičení na koni stabilitu a rovnováhu.

Kroužku, kterého se zúčastněné pozorování přímo týkalo, se účastnily zdravé děti, jejichž rodiče za účast platili. Jednalo se o vyplnění volného času a jeho kvalitní prožití, prohloubení lásky ke zvířatům a u dvou dívek i o odstranění strachu z koní. Děti kroužek velice bavil a rádi se o koně před vlastním ježděním postaraly.

Kroužek začínal vyhřebelcováním koní, děti se učily, jak používat jednotlivé nástroje k očištění koní. Naučily se, jak se okolo koně mají pohybovat. Zaměstnanci upozornili děti, že kůň se musí vždy obcházet okolo hlavy, zepředu a nikdy nechodit zezadu za koněm. Mohlo by dojít při vykopnutí koně k vážnému úrazu dítěte. Po vyhřebelcování koně došlo na cvičení na jeho hřbetu a tato část kroužku byla pro děti nejnáročnější. Některé se začaly bát a cvičit nechtěly. Dvě dívky část cviků vynechaly a celkově se snažily svou účast na kroužku ukončit. Po cvičení začala jízda na koni, kdy cca po dvou kolečkách v ohradě, následoval půlhodinový výlet do krajiny. V této části již k žádným problémům nedošlo, pouze při jízdě v ohradě bylo náročnější udržet dětmi rovnováhu na koni. Půda byla v ohradě velmi rozblácená a koně se kopyty propadali do vlhké země.

Celkově z mého pohledu byl kroužek pro děti přínosný, pouze cvičení na koni by mělo být nejdříve vedeno od lehčích cviků ke složitějším. Více času by se mělo věnovat odstranění strachu dětí z koní, obavy se pracovníkům Koníčka nezdály na místě, ale dítě může strach v tuto chvíli cítit velmi vážně.

1.5.2 Zúčastněné pozorování canisterapie

Canisterapie probíhala v přízemí budovy, kde sídlí Občanské sdružení Koníček. Terapie byla prováděna pravidelně v týdenní frekvenci u desetileté dívky trpící ADHD syndromem. Ve dnu, kdy jsem byla canisterapii přítomná, se jednalo o canisterapii bez psa. Dobrovolnice, canisterapeutka, která terapii prováděla, nemohla svou fenku přivést z důvodu jejího hárání. V tuto dobu nemůže fena pracovat, bývá nervóznější a není bezpečné vodit ji ke klientům.

U dívky se jednalo o diagnostikovaný ADHD syndrom, kdy jde o od odchylky aktivační úrovně, které se projevují změnou celkové aktivity a psychomotorického tempa. Nejčastěji v dětském věku se u těchto dětí projevuje

hyperaktivita, kdy je dítě nápadně neklidné a nevydrží dlouho u žádné činnosti. Toto chování je výrazné zejména u dětí staršího věku, kdy okolí očekává zralejší jednání. U ADHD syndromu se hyperaktivita projevuje nápadným nutkáním k pohybu, aktivita bývá neúčelná, nesmyslná a dítě ji není schopné utlumit. Některé děti, a týkalo se to i této dívky, nepřiměřeně reagují na zcela běžné podněty (Vágnerová, 2004, 122).

Dívka byla při oznámení informace o nemožnosti použití psa, z důvodu jeho indispozice, nejdříve velmi rozladěná. Od maminky dívky byla canisterapeutka informována o jejím přání v tomto případě hrát s dcerou pexeso se zvířátky a vyprávět jí o fence terapeutky. Dále byla canisterapeutka požádána, aby bylo při hře s dívkou mluveno anglicky, z důvodu procvičení cizího jazyka i mimo školu. Dívka měla vzhledem ke své poruše ve škole problémy, i když její inteligence byla nadprůměrná.

Při hře nedocházelo k vážnějším problémům a dívka sama vyprávěla, co by v které situaci fenka dělala. Po deseti minutách musela být hra přerušena a klientka si zacvičila několik běžných cviků, aby zklidnila svou nervozitu. Canisterapeutka ji již dlouho znala a s dívkou si rozuměla. Na mou přítomnost při terapii dívka nijak nereagovala, neprojevovala ani pozitivní ani negativní reakci. Při tréninku angličtiny moc spolupracovat nechtěla a terapie skončila dříve, přítomnost fenky nakonec zdárnému průběhu přece jen chyběla. Terapeutka po dohodě s maminkou její dcerku dovedla na autobus a z důvodu jejích problémů chování s ní i kus cesty jela.

V tomto případě se jednalo o nestandardní průběh terapie, ale i tak bylo znát, že dlouhodobým působením canisterapeutky i jejího psa, může dojít k znatelnému zklidnění hyperaktivního dítěte. Canisterapeutka byla běžně při terapii sama s dítětem, ale díky tomu, že zde nebylo více klientů, tak tato situace problémy nepřinášela. Velmi tady byl znát blízký vztah, který se terapeutce podařil navázat a z toho podle mne plynul i pozitivní výsledek terapie.

1.6 Saleziáni

Saleziáni prostřednictvím preventivního a výchovného systému nazvaného Dona Boska, volnočasových aktivit a sociální práce, přispívají k rozvoji dětí a mládeže v zájmové oblasti a společenského začlenění (<http://www.sasmcb.cz/>).

Systém Dona Boska vychází z učení Jana Boska, který se narodil v roce 1815 v Itálii. Již od dětství se chtěl věnovat výchově dětí a mládeže. Po svém vysvěcení na kněze v Turíně začal neúnavně budovat zařízení pro opuštěné děti a mládež. Sám založil první oddíly tzv. salesiánské rodiny a to Společnosti sv. Františka Saleského, Institut Dcer Panny Marie Pomocnice a Saleziány. Jeho výchovnou metodou byl preventivní systém založený na rozumu, náboženství a laskavosti. Jan Bosko zemřel v Turíně v roce 1888 a byl svatořečen roku 1934 papežem Piem XI. V roce 1989 byl papežem Janem Pavlem II. prohlášen za otce a učitele mládeže (<http://www.sdbplzen.cz/farnost/don-bosko/>).

Preventivní systém Saleziánů je založen na vztahu mezi vychovatelem a dítětem, kdy vychovatel motivuje svého svěřence k činnosti a tím předchází nežádoucímu jednání a aktivitě. Uvnitř každé skupiny mládeže je vychovatel, který s dětmi pracuje a účastní se jejich zábavy. Saleziáni spolupracují s Jihočeskou univerzitou a v rámci praxí a dobrovolníků se studenti účastní jejich preventivních a kulturních programů (<http://www.sasmcb.cz/>).

1.6.1 Zúčastněné pozorování hiporehabilitace

Saleziáni se mimo jiné zabývají problémy romské mládeže. Pořádají za pomoci romského asistenta a dobrovolníků, většinou studentů Zdravotně sociální fakulty nebo Teologické fakulty studujících obor Sociální práce, různé aktivity.

Použitou zoorehabilitační aktivitou byla hiporehabilitace v Občanském sdružení Koníček. Romský asistent zde neslouží pouze jako doprovod dětí, ale i jako prostředník řešící problémy dětí v jejich rodinách. Pracuje jako vyjednaváč mezi dětmi a jejich rodinami a snaží se jim zajistit účast na rozvíjejících aktivitách. Dobrovolník „student“ se zabývá konkrétně vykonávanou činností a snaží se zapojit děti do aktivity a vzbudit u dětí zájem o ní. Je potřeba vysvětlit dětem, že se nejedná pouze o možnost ježdění na koni, ale i o péči o něj. Romské děti měly problém pochopit, že kůň se musí před jízdou vyhřebelcovat a postarat se o jeho pohodlí, aby potom rád děti vozil. Romský asistent i dobrovolník učí děti kázni a povinnosti a při jízdě na koni se dozvídá i věci, které jim dítě před tím neřeklo. Například jeden chlapec velmi chtěl hrát fotbal a jeho rodina odmítala platit zápisné. Dobrovolnice řešila možnost, jak jeho zájem řešit a co pro to v rámci svých omezených možností

může udělat sám. Například posilovat, cvičit a snažit se získat vytrvalost, která by mu pomohla i v jeho obtížném startu do života. Kůň zde byl prostředníkem mezi chlapcem, dobrovolníky a asistentem z řad Saleziánů. Přitom se vyjasnil problém mezi chlapcem a rodinou, chlapec se mohl účastnit pouze činností, při kterých nebyla rodina finančně zainteresována.

Samotní zaměstnanci Občanského sdružení Koníček aktivitu koordinovali, zabezpečovali bezpečnost dětí i ostatních zúčastněných. Přímo hiporehabilitaci organizovali, připravili pomůcky na ošetření koní před jízdou, poučili děti, jak je mají používat a dohlíželi na jejich bezpečnost. Zajištění bezpečnosti bylo u dětí obtížné, nebyly zvyklé příliš dbát pokynů dospělých lidí. V této situaci byl velice potřebný romský asistent, kterého děti poslechly nejvíce. Po samotné přípravě koně následovala jízda na koni, kdy se nepoužívalo sedlo, ale pouze deka přes koňský hřbet. Při hiporehabilitaci je tělesný kontakt mezi koněm a klientem velmi důležitý a pomáhá klientovi v jeho psychickém vyladění. Děti byly poučeny, že kůň se smí obdarovat chutnými pozornostmi až po skončení jeho práce. Při tom byl velmi užitečný poník Cipísek, který byl velmi chytrý a dětem okamžitě prohledal všechny kapsy. Po skončení hiporehabilitace byly děti odvedeny ještě do budovy, kde se zabývaly v rámci zoorehabilitace dalšími zvířaty. Jednalo se v této terapii o zoorehabilitaci s křečkami a morčaty a snaha dobrovolníků a zaměstnanců Občanského sdružení Koníček spočívala v tom, že děti se učily respektovat potřeby i těchto malých tvorů. Nesměly je budit a musely se k nim chovat způsobem, který neohrozil je ani zvířata. V tomto okamžiku opět nastal problém, protože děti, i když již byly všechny okolo deseti až dvanácti let staré, nechtěly respektovat potřeby zvířat.

Zoorehabilitace byla celkově pro romské děti velmi pozitivní a bavila je. Po překonání dílčích problémů, které se týkaly převážně kázně a respektu dětí k jiným živým tvorům, skončila bez větších problémů. Hlavním přínosem bylo psychické uvolnění dětí a tím i možnost řešení pro ně velmi palčivých otázek a starostí. Samozřejmě není zanedbatelné ani smysluplné trávení volného času v kolektivu jim přátelsky naladěných lidí.

1.7 Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s.

Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s. vzniklo roku 2001 v Třeboni. Hafík o. s. se zabývá výukou trenérů pro výcvik terapeutických psů, organizuje výcviky celých canisterapeutických týmů. V zoorehabilitaci provozovanou občanských sdružením Hafík je vykonávána především canisterapie a felinoterapie.

V roce 2008 se Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s. stalo akreditovaným dobrovolnickým centrem v úseku dlouhodobé dobrovolnické služby. Hafík o. s. je v současné době první organizací využívající otestované terapeutické psy. Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s. spolupracuje s národním dobrovolnickým centrem Hestia o. s. a je členem Evropské asociace pro výkon terapie a asistence za pomoci zvířat ESAAT.

Hlavní skupinou klientů jsou osoby se zdravotním postižením a senioři v oblasti jižních, středních a západních Čech. Jde především o zařízení sociální a zdravotní péče a školská zařízení. Příkladem je v jižních Čechách například Domov pro seniory Hluboká nad Vltavou „U Zlatého kohouta“, Domov důchodců Dobrá voda, Hvízdal a Máj. V Domově důchodců Máj je canisterapie vykonávána pravidelně jednou týdně a je zaměřena především na psychosociální zdraví klientů. Specializuje se na zlepšení jemné a hrubé motoriky, na trénování paměti a komunikace. Do budoucna se v Domově důchodců Máj počítá i se započítáním polohování při canisterapii, i když odborníci z řad canisterapeutů podotýkají na základě zkušenosti, že polohování je pro psa velice vyčerpávající a pes smí touto metodou pracovat nejvíce se třemi klienty za terapii. Dále dobrovolníci z Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafík o. s. navštěvují při zoorehabilitaci Dětské centrum Arpida, Mateřskou školu, Základní školu a Střední školu pro sluchově postižené v Českých Budějovicích, Mateřskou školu, Základní školu a Praktickou školu Trhové Sviny, Mateřskou školu speciální a Základní školu speciální Světluška, o. p. s. a Sociální služby Světluška, o.p.s.

Zdravotně sociální fakulta v Českých Budějovicích pořádá ve spolupráci s Výcvikovým canisterapeutickým sdružením Hafík o. s. canisterapeutické tábory pro děti s postižením. Podmínkou nutnou pro realizaci canisterapeutického tábora je vyvážený poměr dětí a terapeutických týmů. Hlavním cílem canisterapeutického

tábora je především kladný vliv zdravotně sociálního stavu dítěte, zlepšení integrace dětí a zlepšení komunikace v dané sociální skupině.

Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s. se zabývá i felinoterapií, ale v jižních Čechách není zatím terapie za pomoci kočky příliš rozšířená. Aktivně se felinoterapie provádí v domovech pro seniory a zdravotnických zařízeních v Mladé Boleslavi, v Brně, v jižních Čechách pouze v Soběslavi (<http://www.canisterapie.org/>).

1.7.1 Zúčastněné pozorování přednášky o canisterapii

Canisterapeutky, dobrovolnice z Občanského sdružení Koníček, za přítomnosti a pomoci MVDr. Stanislava Kollára, organizují přednášky o canisterapii na Střední zemědělské škole v Českých Budějovicích. Přednášku vedly dvě dobrovolnice se svými psy, kříženci labradorů, pro studenty a studentky třetího ročníku střední zemědělské školy. MVDr. Stanislav Kollár byl na přednášce přítomen se svým psem plemena hovawart, který byl ke psům canisterapeutek velice přátelský.

Přednáška začala seznámením s canisterapií, možností jejího provozování a vysvětlením obecných skutečností. Dále pokračovala popisem výcviku psů ve Výcvikovém canisterapeutickém sdružení Hafík. Canisterapeutky se převážně zaměřovaly na povahové vlastnosti psů, na jejich ochotu snést přítomnost a doteky cizích osob. Výcvik prováděný v tomto výcvikovém sdružení trvá delší dobu a zkoušky jsou složeny po cca týdenním tréninku. Po absolvování zkoušek se canisterapeutky věnují dobrovolnické činnosti v různých sociálních a zdravotnických zařízeních, kde existuje podpora této terapie ze strany vedení a pracovníků.

Studenti byli přednáškou zaujati a jejich dotazy směřovali ke konkrétním otázkám canisterapie. Bylo vidět, že studenti byli s možnostmi zoorehabilitace seznámeni a velká část studentů byla ochotná tuto terapii vyzkoušet. Zdálo se mi, že již výběr střední školy zde hrál značnou roli a studenti měli vztah nejen ke zvířatům, ale i k lidem.

1.8 Výpovědi canisterapeutů a zooterapeutů

Kapitola je zpracovaná podle výpovědí canisterapeutů, kteří se věnují nebo věnovali této činnosti dlouhodobě. Byl použit nestrukturovaný rozhovor, který byl volně reprodukován do textu.

1.8.1 Rozhovor s canisterapeutkou

Oslovená canisterapeutka se věnuje chovu psů od mládí, kdy začala s držním psů. Nejprve se jednalo o nečistokrevného jezevčíka a později o kokršpaněla. Teprve od počátku chovu border kolií se začala věnovat canisterapii, ze začátku z důvodu zájmu o všechny možnosti využití tohoto plemene. Canisterapie byla pro fenku příhodná, z důvodu její lásky k lidem.

Zkoušky na canisterapii složila majitelka s Rozárkou v Občanském sdružení HELPPES, které byly konány ve spolupráci s psychiatrickou léčebnou Bohnice. Výcvikové středisko si majitelka vybrala z důvodu krátkodobého kurzu na přiznání vhodnosti psa ke canisterapii. Kurz trval pouze jeden den a bylo zde hodnoceno několik kritérií, které rozhodovaly o vhodnosti psa na canisterapii (Příloha č. 2).

Jednalo se o tyto kritéria:

1. Reakce psa při odchodu majitele na procházející zvířata a děti
2. Prohlídka psa u veterináře
3. Ponechání psa s cizí osobou
4. Reakce psa na rušivé vlivy za přítomnosti majitele
5. Aportování předmětu majiteli i cizí osobě
6. Tolerance psa k omezení pohybu od majitele i cizí osoby
7. Chování psa hrajícího si mezi dětmi
8. Podávání pamlsku a potravy psovi majitelem i další osobou
9. Kontakt psa s tělesně postiženým na vozíku nebo s berlemi
10. Kontakt psa duševně postiženým, který si s ním hraje
11. Chování psa k ležící osobě

Po kladném hodnocení ve všech kritériích majitelka uzavřela „Dohodu o spolupráci“ a stala se dobrovolnou canisterapeutkou (Příloha č. 1). Obdržela „Služební průkaz“, který byl označen číslem a fotkou psa a opravňoval je po dohodě se zřizovateli ke vstupu do zdravotních a sociálních zařízení (Příloha č. 3). Canisterapeutka se pouze zmínila o sporné adekvátnosti vykonávaných zkoušek ve Výcvikovém středisku, měla dojem, že zkoušky složilo velké množství psů. Někteří majitelé neměli psy vycvičené, psi nereagovali na jejich i základní povely a byli těžko ovladatelní.

Canisterapeutka se věnovala vždy dobrovolné činnosti a ani nezná nikoho, kdo by nepracoval jako dobrovolník. Práci věnovala několik hodin každých čtrnáct dní, častěji se canisterapii nemohla věnovat z důvodu pracovní vytíženosti. Pracovala v zařízení pro zdravotně postižené, formou kroužků pro děti předškolního a mladšího školního věku. Kroužek se jmenoval „Motýl Vlnka“ a byl určen jak handicapovaným dětem, tak dětem zdravým. Poměr dětí handicapovaných ke zdravým byl asi 2:1. Dalšímu vzdělávání a navštěvování kurzů rozšiřující její znalosti a dovednosti se nevěnovala.

Canisterapii se majitelka Rozárky věnovala vždy samostatně a mezi její dětské klienty patřilo dítě s kynofobií, osmnáctiletá studentka po suicidálním pokusu, dítě s ADHD syndromem a nejvíce děti s Downovým syndromem. Při canisterapii vždy pracovala samostatně a nebyl při práci přítomen nikdo jiný. K tomu se canisterapeutka vyjádřila s negativními pocity, protože potřebovala často pomoc s dětskými klienty, aby se mohla více věnovat své fence. Canisterapie by byla při přítomnosti pedagoga nebo psychologa k dětem účinnější. U chlapce s ADHD syndromem se musela spojit se sociální pracovnící a terapie se musela přerušit. Chlapec byl k psu a dětem agresivní a nebylo možné v terapii pokračovat. Canisterapeutka měla pocit, že kdyby nebyla sama na děti i psa, mohla se situace zvládnout a v terapii se mohlo s chlapcem pokračovat.

Dalším výrazným dětským klientem byla dívka s kynofobií, kterou měla odpozorovanou od své matky. Matka dítěte měla celoživotní strach ze psů, způsobený napadením psem v dětském věku. Matka se rozhodla dítě kynofobie zbavit a začala navštěvovat kroužek s canisterapeutkou. V tomto případě byl vidět velký pokrok a dítě se svého strachu po několika návštěvách kroužku téměř zbavilo.

U dívky po suicidálním pokusu si canisterapeutka uvědomila potřebnost terapie, kdy se díky své fence mohla blíže dostat k jádru problému. Dívka byla

po sebevražedném pokusu tělesně i mentálně postižená, byla trvale na vozíku a inkontinentní. V přítomnosti své matky a babičky nechtěla na fenku absolutně reagovat, i když před svým zraněním měla ke zvířatům kladný vztah a jezdila na koni. Canisterapeutka si všimla napjatých vztahů v rodině a po žádosti o vzdálení se maminky a babičky klientky se situace začala lepší. Došlo k psychickému uvolnění dívky a pokusům o pohlazení psa a snaze o úsměv. Bylo možné po domluvě s lékařem dívky začít situaci v rodině řešit.

V současné době se canisterapii canisterapeutka nevěnuje, fenka je starší a již není k této činnosti vhodná. Pokud majitelka získá opět vhodného psa, chtěla by se k této činnosti vrátit. Činnost jí přišla smysluplná a měla dobrý pocit z toho, že dělá něco pro druhé lidi. Canisterapie se jí zdála nejvíc využitelná při polohování u fyzicky handicapovaných klientů, při procvičování jemné a hrubé motoriky, když česali psa a hráli si s ním s balonky. Zdravé děti činnost také bavila, prolézaly s fenkou Rozárkou tunely, přeskakovali lavičku a byl to pro ně zábavně a smysluplně strávený volný čas. Celkově reakce klientů byly dobré, s negativním ohlasem se setkala pouze jednou u chlapce s ADHD syndromem.

1.8.2 Druhý rozhovor s canisterapeutkou

Canisterapeutka začala s uvažováním o realizaci terapie se psy pořízením své první fenky v roce 2004. Roku 2005 se svou fenkou složila canisterapeutické zkoušky a od té doby se již osmý rok canisterapii věnuje. K praktikování canisterapie ji vedla chuť vyzkoušet něco nového a snaha pomoci druhým lidem, které mohla svou návštěvou potěšit a oni při ní mohli zapomenout na starosti a stereotyp.

Jako výcvikové střediska na složení canisterapeutických zkoušek zvolila Helppes, které vybírala podle serióznosti. Po složení zkoušek navázala s výcvikovým střediskem spolupráci a s jejich vedením se začala věnovat canisterapii. Canisterapeutka se se svými fenkami věnuje samostatné dobrovolnické činnosti ve třech sociálních zařízeních pro seniory a jedné speciální škole pro děti. Canisterapii se věnuje dobrovolně a tento systém jí plně vyhovuje.

Možnosti dalšího vzdělávání, například formou kurzů, canisterapeutka z časových důvodů nevyužívá. Zdokonaluje se praxí, kdy téměř každý rok jezdí

s fenkami pomáhat na rekondiční pobyty s klienty. Vnímá to jako další sebevzdělávání praktickou zkušeností.

Ve všech zařízeních, kam canisterapeutka se svými psy dochází, se setkává s kladnými ohlasy, děti i senioři se na obě její psí holky těší. Stejně tak její fenky poznávají, kam jdou, již při zastavení auta před jednotlivými sociálními zařízeními. Pokaždé se na setkání se svými již známými lidmi fenky těší a přicházejí s dobrou náladou, kterou přenášejí i na své lidské klienty.

Canisterapeutka vykonává jak individuální tak kolektivní canisterapii, ve speciální škole jsou při terapii vždy přítomni speciální vychovatelé, pedagogové a někdy i rodiče. Při canisterapii se u dětí věnuje hlavně polohování u hyperaktivních klientů, cvičí s dětmi a rozvíjí jejich jemnou a hrubou motoriku. Jde jí především o psychickou stránku a snaží se touto cestou přispět ke zvýšení sebevědomí u dětí. Při práci se seniory jde především o popovídání si s nimi přes psího kamaráda, hlazení psa, které také podporuje jemnou i hrubou motoriku a někdy u ležících klientů i o polohování u seniora.

Ze svých terapeutických případů si nejvíce vybavuje seniorku s kynofobií, kterou v mládí pokousal pes. Po roce docházení s fenkami byla i ve svém pokročilém věku schopná změnit svůj pohled na psy, pohladit fenku a dát jí dokonce pamlsek. Dalším výrazným případem byl chlapec s Downovým syndromem, který odmítal komunikovat s okolím. Po kontaktu s canisterapeutkou a jejími fenkami dokázal po nějaké době nejdříve s psími kamarádkami a nakonec se širším okolím komunikovat. Každý úspěšný případ canisterapeutku „nabíjí“ další chutí do této práce a dává jí naději, že je možné handicapovaným lidem pomoci. Canisterapie chovatelce změnila její pohled na život a stanovila jiné životní hodnoty. Činnost se jí zdá stoprocentně smysluplná a nutí ji k zamyšlení nad jednotlivými lidskými osudy.

1.8.3 Třetí rozhovor s canisterapeutkou

Oslovená canisterapeutka začala s aplikováním canisterapie v roce 2000 porázením bígla, který miloval lidi. Kritériem při výběru výcvikového střediska, bylo tehdejší bydliště chovatelky. Z tohoto důvodu skládala canisterapeutické zkoušky

v Canisterapeutickém sdružení Jižní Morava. Měla dojem, že zde prováděné zkoušky byly adekvátní a velmi dobře prověřily povahu jednotlivých testovaných psů.

Canisterapeutka se věnuje pouze dobrovolnické činnosti a tento systém ji plně vyhovuje. Je zaměstnána na plný úvazek, a takto si může vybrat, kam a kdy bude docházet. Možnosti dalšího vzdělávání v této oblasti nevyužívá, věnuje se se svým psem ještě jiným aktivitám a již jí na nic dalšího nezbývá čas.

Chovatelka již deset let chodí do mateřské školky ELPIS pro děti s kombinovanými vadami. Do školky dochází více canisterapeutů, někdy se věnují terapii společně a někdy samostatně po jednom canisterapeutovi a jeho psovi. Dohromady tam bývá nejvíce pět canisterapeutů a pět psů. Věnují se zde aktivní canisterapii, ale u některých, více handicapovaných dětí se praktikuje i polohování. V každém případě se všechny děti na canisterapii těší a jsou velmi šťastné. Při praktikování canisterapie jsou většinou přítomné pouze učitelky, jen vzácně přichází na kontrolu psycholog nebo někteří rodiče.

Canisterapeutka celkově shrnuje své dojmy o své dobrovolné činnosti jako pro ni velmi úžasné a krásné pocity. Její bíg se na tuto činnost velmi těší a nijak ho práce s dětmi neunavuje. Pro děti je canisterapie velmi prospěšná, odbourává strach ze psů, děti rády při terapii cvičí. Chtějí psům ukázat, jak jsou šikovné a méně mluvné děti se rozpovídají. Za deset let, co se této činnosti věnuje, canisterapeutka viděla, že i děti které vůbec nereagovaly na psy a nemluvily, začaly se časem o psy zajímat a hovořit o nich. Canisterapii je podle chovatelky třeba dělat delší dobu, protože toto zlepšení někdy přicházelo i za půl roku. Jednotlivé pozitivní aspekty zoorehabilitace byly u každých dětských klientů jiné. U některých se jednalo o psychické uvolnění, o zlepšení jemné i hrubé motoriky a u nepřístupných dětí se někdy podařilo navázat verbální kontakt.

Pro chovatelku a zároveň canisterapeutku je tato činnost určitě smysluplná, přináší jí dobrý pocit a štěstí při pohledu na šťastné děti. Několikrát se psem navštívila canisterapeutka i domov důchodců, kde byly výsledky canisterapie obdobné. Canisterapeutku více naplňuje práce s dětmi, takže terapii v mateřské školce se věnuje raději a dlouhodobě.

1.8.4 Rozhovor s canisterapeutem

Oslovený canisterapeut se začal věnovat canisterapii v roce 1997, když si pořídil první fenku border kolie. Ke canisterapii ho přivedla kamarádka, která se jí již delší dobu věnovala. Canisterapeutické zkoušky složil ve sdružení Podané ruce o. s., bylo to stejné sdružení, ve kterém zkoušky skládala přítelkyně canisterapeutka, které s ním měla velmi pozitivní zkušenost. Zkoušky ve výcvikovém středisku trvaly dva dny. Byly náročné nejen pro psa, ale i pro chovatele. Jednalo se o klasickou poslušnost a navození situací s postiženými. Součástí zkoušky bylo také polohování.

Pro chovatele je časově náročné pravidelně docházet do zařízení, proto se svou fenkou Vixie chodí většinou jen na jednorázové akce. Momentálně začíná pravidelněji docházet do speciální Mateřské školky pro hyperaktivní děti a děti s autismem. Mateřská školka si nemůže dovolit za canisterapii platit a proto je pro canisterapeuta jediná možnost vykonávat tuto činnost jako dobrovolník. Chovatel při rozhovoru konstatoval: *„My dva do školky budeme chodit rádi, a to i bez finanční podpory“*.

Další vzdělávací kurzy z časových důvodů není schopen chovatel absolvovat. Tento rok jim končí časový limit pro certifikát na canisterapii, takže bude muset zkoušky ve výcvikovém středisku absolvovat znovu a bude se účastnit dalších odborných seminářů.

Canisterapeut je členem Občanského sdružení Podané ruce o. s. a v rámci dobrovolnictví navštěvuje výše zmíněnou Mateřskou školku, tři domovy pro seniory, speciální aktivity v rámci Týdne s handicapem a speciální akce pro postižené děti. Všechny akce, které s Vixie navštívil, byli velice zajímavé a hosté si z nich podle canisterapeuta odnesli velký úsměv na rtech a to byla pro canisterapeuty maximální odměna.

Canisterapii je většinou přítomen se svou fenkou sám, bez odborníků. Pouze v Mateřské školce canisterapii provádí za přítomnosti učitelek a odborného personálu.

Pokud se týká vlastních dojmů, pro chovatele a canisterapeuta byl nejsilnějším zážitkem malý chlapec, který měl neskutečný strach ze všech přítomných zvířat. Nejprve používal k hlazení Vixie ruku canisterapeuta a po cca

jedné hodině byl schopen fenku pohladit sám. Na konci dne již chlapec na Vixie ležel a poslouchal tlukot jejího srdíčka. Byl to pro canisterapeuta silný zážitek.

Podle osloveného canisterapeuta je cílem canisterapie především možnost přiblížení se přes němou tvář k druhému, někdy velmi nepřístupnému člověku. Věří, že díky canisterapii se u handicapovaných klientů lepší motorika, psychická pohoda, odbourává se strach a má mnoho dalších pozitiv. Podle canisterapeuta je jeho dobrovolnická činnost smysluplná a má z této aktivity příjemný pocit.

1.9 Výpovědi klientů

Kapitola je zpracovaná podle výpovědi klientů při hiporehabilitaci praktikované v Občanském sdružení Koníček. Byl použit nestrukturovaný rozhovor vedený před vlastní hiporehabilitací a zúčastněné pozorování.

1.9.1 Zúčastněné pozorování klientů Empatie

Občanské sdružení Koníček navštěvují klienti Centra sociálních služeb Empatie a účastní se hiporehabilitace. V Empatii jsou v týdenním a denním stacionáři klienti s mentálním a přidruženým kombinovaným postižením. Nestrukturovaný rozhovor a zúčastněné pozorování se týká klientů s mentálním postižením, žijícím v týdenním stacionáři.

Podle přesné citace Marie Vágnerové je „*mentální retardace souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit*“ (Vágnerová, 2008, 289).

Je zde definována také nemožnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektuálního vývoje, přestože je jedinec k tomuto vývoji výchovně veden. Hlavními znaky jsou nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, jedinci nejsou schopni adekvátního učení a jsou obtížněji adaptabilní na běžné životní podmínky. Klienti Empatie, přítomní hiporehabilitaci, byli jedinci se středně těžkou mentální retardací. Jejich intelekt lze přirovnat k myšlení předškolního dítěte, které ještě vždy nerespektuje pravidla logiky. Tito jedinci potřebují trvalý dohled, dokáží vykonávat

pouze jednoduché pracovní úkony a osvojit si běžné návyky, především z oblasti sebeobsluhy (Vágnerová, 2008, 289 - 302).

Hiporehabilitace se účastnila devatenáctiletá Jitka, osmnáctiletá Lucka, Honzík a Petr, klienti byli doprovázeni vychovatelem ze stacionáře. Terapie začínala ošetřením koní a potom následovala voltiž. Program hiporehabilitace v Občanském sdružení Koníček byl v podstatě shodný jako při kroužku se zdravými dětmi.

Jitka a Petr neprojevovali příliš velký zájem o kontakt se zaměstnanci Koníčka, ani přítomnými dobrovolníky. Byli velice sdílní vůči vychovateli a mezi sebou samotnými. Navzájem si pomáhali a starali se navzájem o sebe. Jitka hodně pomáhala například s nasazením ochranných helem Honzíkovi a Lucce, kteří měli problémy s jemnou motorikou a díky tomu se zapnutím helmy.

Velice družná byla Lucka, která měla o koně zájem. Zajímala se i o ostatní zvířata a vyprávěla o svém králíčkovi. Její hlavní starostí bylo, co se stane s jejím králíčkem, až zemře. Byla daleko sdílnější při údržbě koní, které se věnovala velmi pečlivě. Při vlastním ježdění projevowała strach, který se snažila skrývat a vymlouvat na momentální nechuť k ježdění.

Honzík se koní bál, svůj strach skrýval stejně jako Lucka. Před ošetřením koní prodlužoval vyprávění o sobě, aby nemusel jít přímo ke zvířeti. Vyprávěl o koních, líbili se mu, ale osobně z nich měl obavy. Vyprávěl, jak byl s tatínkem na vesnické zábavě, kde vyhráli krmivo pro koně, které potom darovali do Občanského sdružení Koníček. Říkal, že má rád koně a Jamese Bonda. Spojoval tyto dva zájmy k sobě a vyprávěl o svém zhlédnutí filmů, půjčování DVD s Jamesem Bondem a následně o koních. Také využíval doby, kdy si mohl povídat přes koně s lidmi. Při samotném ošetření koní a následné jízdě se velice bál.

Hiporehabilitace byla pro klienty pozitivní, přes koně byli ochotní více komunikovat a při jejich ošetření trénovat jemnou a hrubou motoriku. Někteří klienti jezdí na hiporehabilitaci opravdu z důvodu jízdy na koni, ale někteří této doby pouze využívají ke společenským kontaktům. Kontakty jsou pro ně velmi důležité, proto není možné vlastní hiporehabilitaci podcenit. Pouze v případě velkého strachu z koní není na místě je k voltiži z důvodu možného úrazu nutit.

1.10 Výpovědi rodinných příslušníků

Kapitola je zpracovaná podle výpovědí rodičů handicapovaných dětí, kteří se setkali se zoorehabilitací.

1.10.1 Canisterapie použitá při terapii autistické dívky

V případě dívky se jedná o dětský autismus, to je typická pervazivní vývojová porucha. Dětský autismus postihuje většinu psychických funkcí, ale nejnapadnější je porucha sociálně - komunikačních schopností. Mezi hlavní příznaky patří porucha sociálního porozumění, mezilidských vztahů a komunikace. Pro autismus je typické nápadné, stereotypní chování. Lidé s autismem nevědí: „co vidí, slyší a cítí“. Údaje o četnosti výskytu dětského autismu se pohybují v rozmezí 2 až 20 dětí na 10 000, mnohem častěji jsou postižení chlapci než dívky. Autismus vzniká jako důsledek organického postižení mozku, ale je pravděpodobné, že se na jeho vzniku může podílet více faktorů.

Některé z těchto dětí neprojevují žádný zájem o sociální chování, z důvodu pro ně těžce pochopitelných projevů ostatních lidí. Tyto děti nejsou schopny žádného projevu empatie z důvodu neporozumění pocitů lidí kolem sebe. Je pro ně typický narušený vývoj řeči a neschopnost používat řeč jako prostředku komunikace. Dítě si nevytváří obvyklé citové vazby ani ke svým rodičům a nechápe význam mezilidských vztahů. Mají poruchu sociální adaptace a jednotlivé sociální situace nerozlišují (Vágnerová, 2008, 319 – 326).

V případě canisterapie, je zajímavé, že některé autistické děti reagují na terapii pozitivně a jiné ji zcela odmítají. V tomto konkrétním případě se jedná o pětiletou dívku, které byl autismus klinicky diagnostikován v necelých třech letech. Dívka nesnáší kontakt od ostatních osob, včetně svých rodičů a je velice výbušná. Psycholog rodině doporučil canisterapii, kterou absolvovali přes Občanské sdružení Koníček. Canisterapie byla v rámci ostatních terapií poměrně úspěšná, celkově došlo ke zlepšení psychické pohody. Dívka byla vyrovnanější a emočně stabilnější.

Rodina z tohoto důvodu, také na doporučení psychologa, zakoupila psa plemene shih-tzu. Shih-tzu jsou velmi inteligentní a aktivní psi, kteří jsou hraví a čiperní. Hlavním důvodem výběru tohoto psího plemene byla jeho oddanost vlastní

rodině, ke které se chová přítulně a přátelsky. Srst tohoto psíka je velmi náročná na údržbu, musí se pravidelně česat a kartáčovat. I toto hledisko rodiče dívky zohlednili. Dívka měla tímto způsobem procvičovat jemnou a hrubou motoriku a mít pravidelné povinnosti o péči o psa. Bohužel snaha rodičů nebyla úspěšná, dívka na fenku Sáru sice nereaguje nepřátelsky, ale ani ji žádným způsobem nezajímá. Podle matky dívky, Sáru dcera zahrnula do běžné součásti zařízení rodinného domku a ignoruje ji.

Daleko lépe dítě reaguje na west highland white teriéra přátel rodiny Alana, se kterým se každou návštěvu vítá a hraje si s ním. Alan, který není na canisterapii nijak cvičený, je z dívky nadšený, nosí ji hračky a chová se k ní velmi přátelsky. Kontakt dítěte se psem velmi obohacuje a je pro ni přínosem.

Jako rekapitulace celé výpovědi dívky je zřejmé, že canisterapie dívce pomohla. Od té doby má kladný vztah ke zvířatům, pouze je nemá potřebu chovat doma. Vše, co se pohybuje v domácím prostředí, vnímá jen jako jeho součást. Fence Sáře to naštěstí neublížilo, rodina si fenku ponechala a stará se o ni. Matka uvažuje o další zoorehabilitaci, například o hiporehabilitaci. Zdá se jí to vhodné nejen jako forma terapie pro její dceru, ale i jako vhodné trávení volného času.

1.10.2 Zoorehabilitace u handicapované dívky

Rozhovor proběhl s otcem dívky s kombinovaným postižením, dívka je pohybově a sluchově postižená s vrozenou mentální retardací. Dívka se narodila předčasně kolem 30. týdne těhotenství a byla silně nezralá. Její postižení je toho důsledkem. V současné době je jí deset let a navštěvuje Základní školu praktickou a speciální.

Během prvního roku bylo jasné, že dívka má vrozenou sluchovou vadu. Docházelo ke komunikačním problémům, které rodině přinášely spoustu problémů. Z důvodu nezralosti dívky při narození bylo brzo doporučeno vyšetření sluchu a sluchový handicap byl lékaři potvrzen. Matka dívenky se naučila znakovou řeč a snažila se za pomoci odborníků s dívkou naučit komunikovat. Během druhého roku věku dívky jí byl implantován kochleární implantát, jenž umožňuje přijímat zvukové podněty pomocí mikroelektronického zařízení. Prelingválně postiženým dětem mohou kochleární implantáty lépe a účinněji pomoci jen v tom případě, když jsou

implantovány před druhým rokem života dítěte. Pro dítě není snadné naučit se vnímat a diferencovat jednotlivé zvuky, je třeba i logopedická odborná pomoc (Vágnerová, 2008, 229, 230).

Další komplikací ve vývoji dítěte byla zjištění pohybového postižení a lehké mozkové retardace. Dívka je schopná se pohybovat pouze s berlemi a potřebuje trvalý dohled. Díky velké péči rodiny je její stav uspokojivý a dosahuje vzhledem ke svému postižení dobrých výsledků. Rodina se snaží, aby mohla dcera v dospělosti dosáhnout alespoň částečné samostatnosti a byla i pracovně začleněná do společnosti.

Lékařem byla doporučena jako podpůrná terapie hiporehabilitace. Jako důvod bylo uvedeno psychické zklidnění dívky z důvodu jejích lehce autistických rysů. Hiporehabilitace probíhala metodou voltiž na neosedlaném koni, který byl cvičitelem veden ve výběhu. Dívka měla podle pokynů trenéra provádět lehké cviky s ohledem na své pohybové postižení. Cílem bylo psychické a fyzické uvolnění dívky a především možnost naučit ji držet rovnováhu. S ohledem na její autistické rysy byla hiporehabilitace vyhodnocena jako velmi výhodná, vzhledem k odstranění jakéhokoli psychického tlaku a úzkosti, které mohou být vyvolány ve školním a zdravotním zařízení. Hodnocení rodičů k proběhlé zoorehabilitaci bylo vcelku pozitivní, došlo k emocionálnímu zklidnění dcery.

Dále byl dívce doporučen asistenční pes, ale rodina se pro něj z důvodu časové vytíženosti zatím nerozhodla. Rodiče vychovávají ještě další dvě dcery a v podstatě ke psům nemají žádný vztah. Při kontaktu jejich dcery se psem přátel, jednalo se o chodského psa vycvičeného ke canisterapii, docházelo k pozitivním ohlasům ze strany dívky. Dívka si se psem hrála a po jeho přátelském fyzickém kontaktu dokázala navázat vztah i s majiteli psa. Dcera běžně nevyhledává jakýkoliv fyzický kontakt ani s rodiči a po několika desítkách minut hry se psem sama podala ruku majiteli chodského psa. Podle vyhodnocení rodiči této situace by asistenční pes byl pro dívku určitě přínosný. Po zvážení jejich rodinné situace se s ohledem na potřeby psa rozhodli k tomuto kroku v nejbližší době nepřistoupit.

1.11 Výpověď chovatelky

1.11.1 Výpověď chovatelky West highland white teriéra

Oslovená chovatelka west highland white teriéra se o možnosti chovat psa s ohledem na svou chorobu dozvěděla od svého ošetřujícího lékaře. Chovatelka trpí revmatoidní artritidou a léčená je mimo jiné biologickou léčbou HUMIRA.

Revmatoidní artritida je chronické zánětlivé onemocnění kloubů, které může manifestovat i na vnitřních orgánech těla. Toto onemocnění vede k výraznému pohybovému omezení a tímto značně omezuje kvalitu života nemocného. V současné době není zatím známa příčina této choroby, pouze je jasné, že se jedná o autoimunitní proces s tvorbou protilátek. U revmatoidní artritidy je prokázána dědičná dispozice. Dnešní medicína sice stále nedokáže uspokojivě toto onemocnění léčit, ale snaží se o snížení aktivity nemoci a zpomalení její progresu (<http://www.celostnimedicina.cz/revmatoidni-artritida.htm>).

Chovatelka má plný invalidní důchod, který jí byl přiznán z důvodu problému s hybností a častou bolestí kloubů. Teriér Adárek není chován pouze s ohledem na chorobu oslovené chovatelky, ale věnuje se mu i celá zbývající rodina. Chovatelka si myslí, že není možné chovat psa pouze s ohledem na jeho prospěch svému člověku, ale i se musí zabývat jeho spokojeností v rámci rodiny. Celá rodina má velice kladný vztah ke zvířatům a chovu psů by se ráda věnovala i bez zdravotní indispozice chovatelky.

Adar reaguje na jakoukoliv změnu zdravotního stavu oslovené chovatelky, v takovém případě se snaží majitelku zahřívát a je velmi kontaktní. Rodina bydlí v bytě a majitelka je s ohledem na svůj invalidní důchod nucená chodit na pravidelné procházky se psem. Tato skutečnost jí také velmi pomáhá v jejím zdravotním stavu a omezuje pocity osamělosti, které plynou z její choroby a nemožnosti pracovat. Každé ráno se chce její pes chovat v náručí a chovatelku to nutí ho hladit. Tyto pohyby jí velmi pomáhají při rozhýbání ztuhlých kloubů na rukách. Se psem celý den komunikuje a nemá pocity nedostatku pozornosti, celodenně dochází k interakci mezi ní a jejím teriérem. V případě zhoršení jejího zdravotního stavu a nutnosti zůstat na lůžku, pes leží s ní a zahřívá jí.

V tomto případě došlo k vytvoření velice silné vazby mezi majitelkou psa a jejím teriérem, která je pro obě strany pozitivní. Adárek má i vhodné vlastnosti servisního psa, ale v tomto případě se jedná o velmi šťastnou náhodu. V podstatě na plnění této role nebyl cvičen, ale své úlohy v rodině se velmi úspěšně zhostil. Pozitivní je i vztah zbytku rodiny k němu, pes není touto svou úlohou nijak poškozen a cítí se spokojeně.

1.12 Vyhodnocení

Zoorehabilitací se v sociálních a zdravotnických zařízeních v Českých Budějovicích a okolí nejvíce věnuje Občanské sdružení Koníček. Koníček se zabývá s vlastními koňmi hiporehabilitací a farmingterapií, v dalších typech zoorehabilitace spolupracuje s dobrovolníky. Dobrovolníci v zaštitění Občanského sdružení Koníček navštěvují jednotlivá zařízení se svými psy v rámci canisterapie a s papoušky v rámci ornitoterapie. Zajímavá byla i přednáška na Střední zemědělské škole, velká většina studentů této školy sama zvířata chová a je zde možnost vzbuzení zájmu o tuto terapii.

Všichni oslovení canisterapeuti pracují v rámci dobrovolnictví a často skládají se svými psy canisterapeutické zkoušky ve Výcvikovém canisterapeutickém středisku Hafík. Pokud bydleli v době svých začátků s canisterapií v jiném kraji, snaží se zkoušky složit poblíž svého bydliště. Většina dobrovolníků pracuje a časové hledisko je pro ně důležité. S dobrovolnickou činností jsou spokojeni, ale vzhledem k časové zaneprázdněnosti z důvodu pracovních povinností, další vzdělávání v oblasti canisterapie neřeší. Zkušenosti získávají pouze další praxí. Všichni canisterapeuti mají pocit, že jim tato činnost přináší nové pozitivní aspekty do života stejně jako jejich klientům.

Hiporehabilitace je pro klienty také pozitivní, ale musí se zde počítat i se strachem z koní. Ten je podle mé zkušenosti ještě častější než kynofobie. Hiporehabilitace klienty učí, že ježdění na koni a pozitivní zážitek z toho, musí před tím odpracovat péči o koně. Tato situace byla názorně přínosná hlavně v případě kroužku s romskými dětmi. Hiporehabilitaci využívají v Občanském sdružení Koníček, mimo vlastních klientů, převážně klienti Centra sociálních služeb Empatie, Saleziáni a také děti z Centra Arpida.

V zoorehabilitaci nelze podcenit chov zvířat v rodině, kdy zvíře dokáže nemocnému nebo osamělému člověku hodně jeho situaci ulehčit. V tomto případě je nutné, aby zvíře chtěla pořídit a chovat celá rodina. Péče nemocného člověka o zvíře by mohla být nedostatečná a nikdy nesmí v rodině trpět. Využití servisních a asistenčních psů je velmi rozsáhlé a často je i nemocní lidé chovají, aniž si uvědomují, že ve svém případě praktikují nějakou formu canisterapie.

Hlavní přínos zoorehabilitace je podle rozhovorů s klienty, rodiči klientů a s vlastními terapeuty v přiblížení se nemocnému člověku, možnosti navázat s ním komunikaci a aktivizaci handicapovaného klienta. V případě chovu zvířat v domácím prostředí, je to v případě psa i nutnost opouštět domov, venčit svého psa a možnost navázání i verbálních kontaktů s ostatními majiteli. Pokud se jedná o handicapovaného nebo osamělého člověka je možnost komunikace s lidmi stejně důležitá jako léčba jeho fyzických problémů.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se nejprve snažila teoreticky objasnit vlastní pojem zoorehabilitace. Zdálo se mi důležité teoreticky popsat etologii zvířat, protože pochopením chování zvířete, je možné využít vlastností a schopností zvířat pro lidské potřeby. Není možné na zvíře pohlížet jako na „malé lidi“ a podle toho jejich jednání vysvětlovat. Zvířata mají své vlastní vzorce chování a jednání, při svém přežití v přírodě byla nucena využívat svých vrozených instinktů. Instinkty jim zůstávají v omezené míře zachovány i po jejich domestikaci.

V dalších kapitolách teoretické části jsem se pokusila o definování hlavního problému dnešní doby, a to je pocit osamocení člověka ve společnosti. Zde je podle mého názoru zoorehabilitace velkým přínosem a to při vlastní humánně-animální interakci mezi člověkem a zvířetem. V literatuře jsem se setkala s pojmem *attentionis egens*, což je volně přeloženo potřeba pozornosti. Zvířata mohou při vhodných podmínkách uspokojit lidskou potřebu pozornosti, ale pouze v případě, že je člověk zvířatům pozitivně nakloněn. Existují i zdravotní omezení, která zoorehabilitaci vylučují. Jedná se například o různé alergie, infekční onemocnění nebo fobie, zde bych chtěla zmínit například kynofobii.

Zoorehabilitaci jsem dále rozdělila podle zvířecích druhů používaných při terapii. V praxi jsem se nejčastěji setkala s využitím canisterapie a následně též hiporehabilitace. Canisterapie je používána nejčastěji, pes je v našich podmínkách běžně chápán jako lidský společník a jeho pořízení je pro většinu lidí dostupné. Zde bych ráda zdůraznila použití takzvané pozitivní zooterapie, která staví na holistickém tj. celostnímu přístupu k životu. Při zoorehabilitaci z tohoto pohledu nejde jen o přímé odstranění choroby, ale o vyladění psychického stavu člověka a následně o využití vlastního lidského uzdravujícího potenciálu. V tom vidím hlavní smysl použití zoorehabilitace v praxi. Při harmonickém stavu lidské mysli dochází k uvolnění psychických bariér a může dojít k probuzení samoléčitelských schopností člověka. Pokud se týká zvířecího druhu, není možné žádný upřednostnit. Někteří lidé mají vztah ke psům, ale vyhýbají se kočkám, nebo mají strach z koní. Záleží na individualitě každého člověka a vždy by měla být zoorehabilitace stavěna na dobrovolnosti pacienta. Zvláště v této terapeutické metodě není možné nikoho

k jejímu využití nutit. Zvíře je živý tvor a může být použito pouze tehdy, pokud mu není nijak ubližováno a klient se zoorehabilitací souhlasí. Naopak překonávat strach člověka může být také kontraproduktivní, pouze pokud chce sám odstranit například kynofobii, je možné s tímto strachem pracovat a psa využít.

Zvlášť přínosné je využití zvířat ve zdravotnických a sociálních zařízeních, pacienti a klienti těchto zařízení se dostávají při zoorehabilitaci ke kontaktu se živou přírodou. Jejich život se obohacuje a terapie pomáhá při odstraňování sociálního osamocení. Přes zvíře se dokáží klienti více kontaktovat s personálem a hlavně i mezi sebou navzájem. Zvíře je vždy prostředníkem mezi klientem a okolím.

V praktické části jsem nejprve popsala použitou metodu svého výzkumu, jedná se o kvalitativní výzkum. Hlavní poslání svého výzkumu vidím v porozumění využití zoorehabilitace, jejího prospěchu pro klienty a možnosti použití této terapie v praxi. Technikou kvalitativního výzkumu použitou v bakalářské práci bylo zúčastněné pozorování při zoorehabilitaci, polostrukturované až nestrukturované rozhovory a analýza dokumentů vztahující se k této terapii.

V bakalářské práci jsem se snažila zmapovat zařízení, které se zoorehabilitací v Jihočeském kraji nejvíce zabývají a praktikují ji v sociálních a zdravotnických zařízeních. Zoorehabilitaci se nejvíce věnuje Občanské sdružení Koníček a Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o. s. Tyto sdružení praktikují zoorehabilitaci ve většině Domovů pro seniory v rámci Jihočeského kraje a v různých dalších sociálních a zdravotnických zařízeních. S Občanským sdružením Koníček úzce spolupracují Saleziáni, kteří se převážně věnují dětem a zvláště dětem ze sociálně vyloučeného prostředí.

V další praktické části své bakalářské práce jsem porovnála výpovědi canisterapeutů, výpovědi vlastních klientů zoorehabilitace, výpovědi rodinných příslušníků a výpověď chovatele z pohledu canisterapie. Zde mi v první řadě šlo o pohled na zoorehabilitaci z více stran, hledisko vlastního terapeuta praktikujícího zoorehabilitaci může být rozdílné s hlediskem samotného klienta.

Závěrem bych zoorehabilitaci vyhodnotila jako přínosnou pro klienta, ale i pro vlastního terapeuta. Většina soukromých canisterapeutů se zoorehabilitaci věnuje ve svém volném čase a bez finanční odměny. Přesto všichni tuto činnost popisovali jako velmi pozitivní, která jim samotným rozšiřuje obzory a nutí je dívat se na společnost a lidi v ní jinými očima. Při setkání s nemocnými, handicapovanými klienty mají pocit, že se pokusili jejich úděl minimálně ulehčit a snaží se jim pomoci

v rámci svých možností. Stejný pocit jsem měla i při zúčastněném pozorování v Občanském sdružení Koníček nebo u kroužku romských dětí pořádaném Saleziány. Pouze v případě hiporehabilitace je třeba více brát v úvahu strach klientů z koní, u canisterapie canisterapeuti s kynofobií počítají a pracují s ní, u hiporehabilitace jsem tento pocit neměla. Přitom strach z koní je podle mě ještě častější než strach ze psů a je třeba ho pomalu a citlivě odstranit.

Hlavním přínosem zoorehabilitace je podle mě možnost dostat se přes zvíře ke klientovi. Je možné navázat snadněji komunikaci a více klienta pochopit. Zvíře pozitivně naladěného klienta uklidňuje a další léčba je potom přínosnější a snadnější. U chovatelů s asistenčními psy, jde také o vlastní odstranění samoty plynoucí z jejich postižení. Konkrétně u canisterapie je pro invalidní nebo osamělé osoby velmi důležitý kontakt s ostatními lidmi při pravidelných procházkách se psem. Přes svého psa mohou navázat kontakt s ostatními lidmi, které by jinak neoslovili, a k setkání by nedošlo. Pro člověka je důležitý kontakt s lidmi, člověk je tvor společenský a pes jim tento kontakt umožňuje.

Myslím si, že u zoorehabilitace je nejdůležitější zprostředkování kontaktů člověka s člověkem, klienta se svým terapeutem, pacienta s lékařem a podobně. Význam zoorehabilitace spočívá převážně v odstranění pocitu samoty a pocíťovaném nedostatku pozornosti. Nelze podcenit ani procvičování jemné a hrubé motoriky při práci se zvířaty, dobrovolném přinucení klienta k určité odpovědnosti a pravidelnosti při péči o zvíře. Jako nejdůležitější součást terapie však považuji možnost navázání lidských vztahů a kontaktů, protože žádné zvíře nemůže nahradit mezilidské vztahy a sociální kontakty.

Použité zdroje

Použitá literatura:

BENEŠOVÁ M., ZOUHAROVÁ M., *Metodicky popsané postupy a konkrétní canisterapeutické aktivity (techniky)*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

DISMAN M., *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-0139-7.

DOLEŽALOVÁ A., *Papoušci - ornitoterapie*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

EISERTOVÁ J., *Plemena psů využívaná pro canisterapii, výběr vhodných psů*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

GALAJDOVÁ L., GALAJDOVÁ Z., *Canisterapie*. Praha: Portál s. r. o., 2011. ISBN 978-80-7367-879-1.

HYPŠOVÁ D., *Felinoterapie*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

KUKLA J., *Pozitivní zooterapie*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

LACINOVÁ J., *Zooterapie*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

LOUČKA R., *Ovce a kozy. Farmingterapie, farming therapy – „terapie prací na farmě“*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

MAHELKA B., *Malá zvířata*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

NERANDŽIČ Z., *Animoterapie aneb jak nás zvířata léčí*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01809-8.

ODENDAAL J., *Zvířata a naše mentální zdraví? Proč, co a jak*. Praha: Brázda s.r.o., 2007. ISBN 978-80-209-0356-3.

TICHÁ V., *Zastřešující organizace v zooterapii, Legislativní úprava týkající se praktikování zooterapie. Využití psa ve zdravotně sociální oblasti. Cílené canisterapeutické aktivity. Působení canisterapie. Delfinoterapie*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. M., Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

TVRDÁ A., *Využití psa ve zdravotně sociální oblasti*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

VÁGNEROVÁ M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VESELOVSKÝ Z., *Etologie*. In VELEMÍNSKÝ M., *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7322-109-6.

Internetové zdroje:

[online],[cit. 2013-04-11], URL <<http://www.canisterapie.org/>>.

[online],[cit. 2013-04-30], URL <<http://www.celostnimedicina.cz/revmatoidni-artritida.htm>>.

[online],[cit. 2013-04-07], URL < <http://www.domov-dobravoda.cz/>>.

[online],[cit. 2013-04-07], URL] < <http://konicekcb.webnode.cz/> >.

[online],[cit. 2013-04-07], URL]< <http://www.sasmcb.cz/>>.

[online],[cit. 2013-04-10], URL < <http://www.sdbplzen.cz/farnost/don-bosko/>>.

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Dohoda o spolupráci

Příloha č. 2: Závazná přihláška na canisterapeutické zkoušky

Příloha č. 3: Služební průkaz majitele canisterapeutického psa

Příloha č. 1

HELPPES

Centrum výcviku psů pro postižené

Mikovcova 9/531, 120 00 Praha 2

tel.: +42 02224225302

mob.: 603/769 864

Číslo konta: 175188017/0300 ČSOB Praha 2

Dohoda o spolupráci

Dohoda o spolupráci se uzavírá mezi občanským sdružením „HELPPES - Centrum výcviku psů pro postižené“ a majitelem canisterapeutického psa BLACK ROSE, plemeno B.C. panem/paní MARIE KREJČOVÁ. Jedná se o dohodu o spolupráci v oblasti canisterapie.

Majitel/majitelka canisterapeutického psa se zavazuje:

1. Při sjednávání canisterapie předloží v zařízení průkaz, doklad o pojištění, doklad o očkování, certifikát o vykonané zkoušce a tuto dohodu o spolupráci.
2. Bude dbát pokynů odborného personálu v navštěvovaném zařízení.
3. Že bude provozovat canisterapii pouze se psem bez zjevných známek onemocnění.
4. Že bude občanskému sdružení „HELPPES - Centrum výcviku psů pro postižené“ hlásit každou změnu v chování psa, která by mohla mít vliv na výkon canisterapie.
5. Majitel/ majitelka psa podá o průběhu canisterapie písemnou zprávu na „HELPPES - Centrum výcviku psů pro postižené“ alespoň jedenkrát za půlroku.

Canisterapeutická zkouška je platná po celou dobu aktivního života psa. Platnost končí v případě nedodržení některé z podmínek této dohody. Platnost zaniká, v případě, že majitel nebude s výše uvedeným psem canisterapii provádět nebo nepodá zprávu o své činnosti do 2 let od složení zkoušky.

„HELPPES - Centrum výcviku psů pro postižené“ se zavazuje k bezplatné poradenské pomoci pro všechny majitele psů, kteří mají v tomto sdružení složenou canisterapeutickou zkoušku. Každý pes, který z nějakého důvodu (např. nemoci) nebude moci vykonávat canisterapii po dobu delší než 2 roky bude na žádost majitele znovu přezkoušen. Helpes bude majitele psů informovat o případných možnostech uplatnění v různých zařízeních.

HELPPES -
Centrum výcviku psů pro postižené

a

Marie Krejčová
majitel canisterapeutického psa

Dne: 10. 11. 2009

HELPPES
Centrum výcviku psů pro postižené
Mikovcova 9/531, 120 00 Praha 2
tel.: 02/2422 5302, mob.: 0603 769864
IČO: 265 50 105
č. účtu: 175188 017/0300

Sam

Příloha č. 2, první část

ZÁVAZNÁ PŘIHLÁŠKA NA CANISTERAPEUTICKÉ ZKOUŠKY

Občanské sdružení HELPPES pořádá dne 13.11.2004 canisterapeutické zkoušky, které budou konány ve spolupráci s odborníky i pacienty psychiatrické léčebny Bohnice.

Začátek je plánován na 10:30 hodin, konec cca 16:30 hod.

Zkoušky budou probíhat v areálu léčebny, v budově divadla – zimní zahrada. S sebou očkovací průkaz, účastníci musí mít veterinární atest.

V ceně je zahrnut oběd, občerstvení a bude Vám vystaven průkaz a certifikát. Budete-li mít s sebou doprovod, uveďte prosím do přihlášky počet obědů, které objednávejte navíc - cena cca 75, -Kč.

Poplatek za účast na zkoušce je 550,-Kč a bude zaplacen při prezentaci.

Důvodem pro vyřazení ze zkoušky je agresivita psa, přílišná bázlivost nebo neukázněnost psa, nesportovní chování psůvoda.

✕

Psovod

Jméno: MARTINA KREJČOVÁ

Adresa: KOHENSKÉHO 4A, PÍSEK 3823 00

Telefon: 608 343 621 Email: mbujicova@seznam.cz

Pes (u psů bez průkazu původu vyplňte pouze známá data)

Jméno: BLACK ROSE Chovná stanice: LUSKA

Plemeno: BOC

Narozen: 5.9.2002

Tetovací číslo: 570

Číslo zápisu: CHVOJ/BOC/570/02 pes/fena

Příloha č. 2, druhá část

Ovladatelnost psa – hodnocení 0-5 bodů

1. Přivolání psa ze hry s majitelem nebo pomocníkem a následné uklidnění *✓*
2. Přivolání psa ze skupiny hrajících si psů *✓*
3. Sedni, ležni *✓*
4. Odložení (psův odvolání ve vzdálenosti 10m) *✓*
5. Reakce psa na rušivé vlivy (neobvyklé zvuky, běžící děti apod.) *✓*

Odborné cviky

1. Majitel uváže psa a zajde do úkrytu. Kolem psa procházejí osoby zvířata a děti (bez kontaktu se psem). Pes zůstane klidný a vyrovnaný. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
2. Prohlídka psa jako u veterináře. Hodnotí se ochota psa k prohlídce (prohlídka zubů, varlat atd.) a spolupráci s cizí osobou. Pes zůstane klidný a vyrovnaný. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
3. Ponechání psa s cizí osobou (pomocník, rozhodčí) v místnosti bez majitele s tím, že pomocník na psa promluví, pohladí ho. Pes zůstane klidný a vyrovnaný. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
4. Reakce psa na rušivé vlivy za přítomnosti majitele (padající drobné předměty – klíče, gestikulující osoby apod.) Hodnotí se reakce psa na hluk a na nečekané podněty. Pes by se měl chovat adekvátně k síle rušivého podnětu (mírné uleknutí a následné uklidnění se nehodnotí jako chyba) **Vyhovuje/ nevyhovuje**
5. Aportování předmětu (oblíbené hračky) - a to jak majiteli, tak jiné osobě. Hodnotí se především ochota psa spolupracovat a hrát si s jinou osobou než s majitelem. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
6. Pes prokáže, že toleruje omezení pohybu. Asistent psa pevně obejmě, může se přidat i rozhodčí. U malého psy i zvednutí do náručí. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
7. Chování psa mezi hrajícími si dětmi. Děti ho mohou hladit, mazlit a mohou i vykřiknout. Pes musí zůstat přátelský a klidný ke všem projevům dětí. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
8. Podávání pamlsku a potraviny psovi. Pomocník, dítě, nebo tělesně nebo duševně handicapovaný člověk podá psovi pamlsk. Hodnotí se opatrnost psa při převzetí pamlsku. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
9. Kontakt psa s tělesně postiženým na vozíku nebo s berlemi. Hodnotí se ochota psa ke komunikaci s touto osobou. Pes zůstává klidný a přátelský. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
10. Kontakt psa duševně postiženým, který si s ním hraje. Hodnotí se ochota psa ke komunikaci s touto osobou. Pes zůstává klidný a přátelský. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
11. Chování psa k ležící osobě. Hodnotí se snaha psa o kontakt s nemohoucí osobou. **Vyhovuje/ nevyhovuje**
12. Celkový dojem psa a psův odvolání v průběhu celé zkoušky
Pes... *rychlá reakce, klidná na začátku*
Psův odvolání... *rychlá reakce, klidná na začátku*

Celkové hodnocení

1. vyhovuje

2. vyhovuje s výhradou

3. nevyhovuje

Datum:

12.11.2009

Podpisy zkušebních komisařů:

Skuderna
Jan

HELPPES
Centrum výcviku psů pro postižené
Mikovcova 9/531, 120 00 Praha 2
tel.: 02/2422 5302, mob.: 0603 76986
IČO: 269 50 105
účet: 175 488 047 / 0300

Příloha č. 3

 Služební průkaz
Majitele canisterapeutického
psa

Číslo: 18/2004
Jméno: Martina
Příjmení: Krejčová
Podpis: *Krejčová*

Žádáme veřejnost, zejména pracovníky léčebných a jiných zařízení, o umožnění vstupu psa Black Rose Lusikan, plemeno – Border collie, za účelem provádění canisterapie. Pes má složeny canisterapeutické zkoušky. Děkujeme za Vaši vstřícnost

HELPPES
Centrum výcviku psů pro postižené
Mikovcova 9/531, 120 00 Praha 2
tel.: 02/2422 5302, mob.: 0603 769864
IČO: 265 50 105
Podpis předsedy: *Danýš* e. účtu: 175 188 017 / 0300